TECHE
UDINE

MANOSCRITTI

FONDO PRINCIPALE

Manoscritto n. **P_MSS_0771**

Nel Fondo Principale sono confluiti la maggior parte dei lasciti manoscritti pervenuti alla Biblioteca Civica «Vincenzo Joppi» nel corso del tempo: si tratta perciò di un fondo composito nel quale è possibile trovare manoscritti di argomento liturgico, scientifico, giuridico, botanico e altro.

Collocazione:

Biblioteca Civica "Vincenzo Joppi", Udine
https://www.techeudine.it/fondo-principale
https://www.sbhu.it/

Cronache
Latine

758
a
777

771

Cronache

di Ailino di Maniago

Dono C. F. Beretta

16. Ap. 1880

A

Cronaca di Gio: Atilino di Maniaco: cioè il cominciam.to della med.ma sino a quelle parole: Forcay et Palaz. copia ~~tratta~~ da quella di Camillo Manini ~~[illegible]~~ ch'è tra i Mss.ti del Fontanini]

di mano di Giangiuseppe Liruti

Dono del
Conte Fabio Beretta.

Udine 16 apr. 1880

A

Ill.mo Sig.r Sig.r P.ron Col.mo

Copia tratta dai MMSS. Fontaniniani, ne' quali vi è la Storia dell' Milino copiata da Camillo Manini, che è questa, che qui si vede estesa con questa soscrizione.

Camillus Maninus Historiae Studiosus.

Haec ego e veteri quodam Ms.to Libro ad litteram descripsi; si quid autem male signatum, et parum, ut ita dicam, orthographice descriptum invenisti amice Lector, precor negligentiae meae ne adscribito, et aliquid incompte illius temporis, et corruptae antiquitati condonato.

Cat.a I.a lett.e a) b) c) d) f)

di Valvasone Jacopo – Descrizione della Carnia con Lettera dedicatoria al Cardin. Borromeo in data 11 ap.le ~~1~~ 1565 – MS. Italiano, in 4to di pag. 25 c.a ed avente in fronte una Carta Topografica di d.a regione, ed in fine varie iscrizioni di lapidi antiche.

... le mie somme obbligaz.i
... ta trarre dal MS.to Fon=
... stradda di unire agiusta=
l'impaccio di fare una
... a la libera
... ll' esempla=
... che con
... pretendendo,
... la V. voglia
... d.a Prefare,
... comanderà.
... and.te quanto
... ho fatta,
... iam.te pre=
... ornata, e che io abbia
... ore stimatiss.o di obedirla.

Udine.

Div.mo Obbl.mo Serv.e
Gian Giuse.e Liruti.

A

Illmo Sig.r Sig.r Pron Colmo

Copia tratta dai MMSS. Fontaniniani, ne' quali vi è la Storia dell' Aileno copiata da Camillo Manini, che è questa, che qui si vede estesa con questa soscrizione.

Camilli Manini Historiæ Studiosi.

Hæc ego è veteri quodam Ms.to Libro ad litteram descripsi; si quid autem male signatum, et parum, ut ita dicam, orthographice descriptum invenisti amice Lector, precor negligentiæ meæ ne adscribito, et aliquid incompto illius temporis, et corruptæ antiquitati condonato.

... le mie somme obbligaz.i
...ta trarre dal Ms.to Fon=
...stradda di unire agiusta=
l'impaccio di fare una
...d.a sua, mi sono presa la libertà
...va prefissa all'esempla=
...chè mi figuro, che con
... di più perciò pretendendo,
... ciò, quando Ella ne voglia
...al transunto di d.a Prefaz.e
... farà quanto comanderà.
...arò poi distintam.te quanto
...anini, de' quali ho fatta,
...lla s'habbia saviam.te pre=
...stinata, e che io abbia
...ore stimatiss.o di obedirla

Udine.

Div.mo Obbl.mo serv.e
Gian Gius.e Liruti.

A

Vino a [illegible] Fabio d'Ancona [illegible] il [illegible]
della [illegible] genere et [illegible]
[illegible]
[illegible]

Illmō Sig.^r Sig.^r Prōn Colmō

Finalm.^te capita ad inchinar V. S. Illmā, e ad attestarle le mie somē obbligaz.^i
La copia della Storietta d'Attilino, che intera hò dovuta trarre dal Ms.^to Fon=
tanini, p non aver potuto nella Collaz.^e trovar la stradda di unire agiusta=
tam.^te la pmā con questa copia. Acciocchè n'abbia l'impaccio di fare una
lunga narraz.^e al Sr Provosto Muratori sop.^a della med.^ma, mi sono presa la libertà
di unire alla med.^ma una Prefazioncella, che io aveva prefissa all'esempla=
re della Cronaca di Giuliano, e di questa storia; giacchè mi figuro, che con
questa unita invierà anche quella al d.^o S.^re Nulla di più perciò pretendendo,
se n' che questa serva d'informaz.^e al Ms.^to E tutto ciò, quando Ella n' voglia
prendersi la briga di scrivere in Lrā, ciò, che può dal transunto di d.^a Prefaz.^e
ricavarsi p d.^a informaz.^e, nel qual caso Ella di quella farà quanto comanderà.
Quando avrò l'onore d'inchinarla in psona, rassegnarò poi distintam.^te quanto
mi è occorso di vedere di rimarcabile nè Ms.^ti Fontanini, dè quali ho fatta,
benche alla rinfusa, qualche memoria; basta, ch'Ella l'habbia saviam.^te pre=
veduta, e bene collocata quella libreria, dove è destinata, e che io abbia
scoperto questo di lei giudicio arcifondato. Sono all'onore stimatiss.^o di obedirla
col più costante rispetto Di V. S. Illmā

Villafr.^a 2. Giugno. 1738.

Al Co. Francesco Bon[illegible]

[illegible]

Div.^mo Obbl.^mo Serv.^e
Gian Giuse.^e Liruti.

Tre Frammenti di Stilino
mandati al Sig.r Muratori
da porre nell'Appendice delle
sue: Antiquitates medij aevi

Hist.ª Belli Forojulien. Joannis Aylini de Manzaco. 1381.

In noīe Patris & Filij & spūs sc̄ti. Amen. Anno a Nat.e Dni nri yhū Xp̄i MCCCLXXXI. Ind.e IIIJ.ª die jovis. IIJ. mensis jan.ij hora IIIJ.ª noctis expiravit Rmus in X. pr & dnus pius Dnus Marquardus sc̄tæ Aquil.s Ecclīæ dignis.s Patha bonus rector Patriæ Forojulij, & die Lunæ seq. VIIJ.º jan.ij ductus fuit & sepultus in Aquileja, qui oībus nobilibus, pauperibus, viduis, orphanis, & pupillis sempr fuit be

...e Teutonicus Bavarus de Aus
...Auspurg. Postmodū vocatus
...iumspectus D. Michel de Ma
...etei, quod Pathatū deberet
...tare propter magnas guer
...nis Ducibus Austriæ. Quæ
...o della Turre & in ipsis guer
...e submissi erant dictij Ducibus
...usq. fideles resistentes & guer
...les erant Dni de Spegnimbergo,
...erra Portusnaonis, D. Andreas
...Facina de Porbistagno, D. Joēs
...ite Aquil.s Ecclīæ, Terra A
...es dictorū dnorū Ducū Austriæ
...aiū habebat contra D. Franc.
...ejicere, & eo modo potentius
...lani mirabiliter animū gravis
...Carrara Dni Paduæ. Itaquod
...edioiolanū tractatū cū ipso D.
...m.li quam hujus Priæ Forojulij,
...contrarius dr Dni Bernabonis.
...Pathū. In ipso tractatu placuit
...ipsa sc̄tissima Aquil.s Ecclīas
...Aquil.s Ecclīæ corrigerentur.
...ortis transitū consumavit,
...m.e Priæ. tamen D. Fran.cus
...D. Prāe Aquil.e, & obsedit
...a Terrā. Et hæc fuerunt
...ltato guerræ ipsius. Et non
...atha. mortis transitū consuma

vit. Et nob. & Egr. Fran.cus de Savorgnano miles factus fuit Vicednus Aquil.s

ecclīæ

Hist.ª Belli Forojulien. Joannis Aylini de Maniaco. 1381.

In noie Patris & Filij & spus scti. Amen. Anno a Nat.e Dni nri yhu
Xpi MCCCLXXXI. Ind.e iiij.ª die jovis. iij. mensis jan.ij hora iiij.ª
noctis expiravit Rmus in X. pr & dnus pius Dnus Marquardus
stae Aquil.s Ecclie dignis.s Patha bonus rector Patriae Forojulij,
& die Lunae seq.e viij.o jan.ij ductus fuit & sepultus in Aquileja, qui
oibus nobilibus, pauperibus, viduis, orphanis, & pupillis semp fuit be-
nignus, pius, misericors, & fuit natione Teutonicus Bavarus de Aus-
purc, Epus stae ac beatiss.ae Virginis Mariae de Auspurg. Postmodu vocatus
ad Pathatu Aquil.e, Ad que nob. & circumspectus D. Nichil de Ma-
niaco missus fuit p tota Pria, ut instaret ei, quod Pathatu deberet
acceptare, qia recusabat eu velle acceptare propter magnas guer-
ras & scandala, quae erant in Pria cu Dnis Ducibus Austriae. Quae
guerrae ortae erant sub Dno Patha Lodoico della Turre, & in ipsis guer-
ris multi nobiles de pria Aquilejensis Ecclie submissi erant dictis Ducibus
Austriae etia contra ipsa Aquil.e Ecclia ejusq. fideles resistentes & guer-
ras facientes. In qua quide Guerra rebelles erant Dni de Spegnimbergo,
cu oibus eoru locis, & iu Turri sita prope Terra Portusnaonis, D. Andreas
de Paluinio plebanus de Strassoldo, dnus Facina de Portistagno, D. Joes
de Warusperga, & qui tenebantur de fidelitate Aquil.s Ecclie, Terra A-
venzoni, & nobb. de Ragonea erant fideles dictoru dnoru Ducu Austriae.
D. vero dux Austriae noie Rodulphus grave aiu habebat contra D. Franc.u
de Carrara, eu intendens de Dnio Paduae ejcere, & eo modo potentiss.
& Mag.cus D. Barnabos Vicecomes & D. Mediolani mirabiliter animu gravis
unu habebat ad destruct.em di D. Fran.ci de Carrara Dni Paduae. Itaquod
ipse D. Rodulphus Dux Austriae ivit Mediolanu tractatu cu ipso D.
Barnabone, tu finale destruct.e di Dni Fran.ci, quam hujus Priae Forojulij,
quia D. Lodoicus della Turre erat Patha & contrarius di Dni Bernabonis.
Et D. Fran.cus confederatione fecit cu ipso dno Patha. In ipso tractatu placuit
Deo & ejus Dnae Virgini Mariae, sub cujus alis ipsa sctissima Aquil.s Ecclia
defensatur, ut pravi & impij infideles ipsius Aquil.s Ecclie corrigerentur.
Quia ideo D. Dux Rodulphus in Mediolano mortis transitu consumavit,
& sic ejus tractatus nocere n potuit huic beatiss.ae Priae. tamen D. Fran.cus
de Carraria misit suas gentes in Forojulij D. Priae Aquil.s, & obsedit
Spegnimbergu, ibiq. stetit per plures dies ante Terra. Et haec fuerunt
in MCCCLXVI. in vigilijs S. Michaelis insultato guerrae ipsius. Et non
post longu tempus post inde D. Lodoicus Patha mortis transitu consuma-
vit. Et nob. & Egr. Fran.cus de Savorgnano miles factus fuit Vicednus Aquil.e

ecclie

Ecclie, & processit bellicose ad guerram contra prædictos infideles & alios subditos Dnorum Ducum Austriæ, & per gentes Aquil.æ Ecclie et Dni Paduæ multæ afflictiones & damna data fuerunt gentibus ipsorum dnorum Ducum Austriæ. Et illo anno receperunt Civitatenses Dnis de Spelimbergo Zuculam, & D. Joanni de Villalta Uuruspergum, quæ castra illico deruperunt. Et dum septemcentum Lanceæ intrarent Patriam cum potenti milite D. Walterpertoldo de Spegnimbergo ad destructionem hujus Priæ per dtas gentes Aquil.æ Ecclie conflictæ fuerunt omnes sub Faganeas, & vix quod ipse dnus de Spegnimbergo cum aliquibus fugam cepit in Spegnimbergo, & alias gravissas afflictiones habuerunt; tamen gra Jesu Xpi & ejus Virginis Mariæ, ipsi de Spegnimbergo perdiderunt Castrum Turris* praedtum & castrum Zuculæ, quod ad terram dejectum fuit per Civitatenses, & ipsi tunc se reddiderunt Aquil.æ Ecclie. D. Joes de Villalta perdidit Castrum Uuruspergi & per Civitatenses fuit sibi destructum et deruptum. Illi de Strassoldo & Dnus Facina se dederunt Aquil.æ Ecclie. Illi de Avenzono subjugati fuerunt, & ad ultimam deducti, & facti servitores Aquil.æ Ecclie. Dni de Ragonea fuerunt deducti ad ultimam nihil habentes vescere, propter quod se dtæ Aquil.æ Ecclie dederunt. Et terra Portusnaonis ad ultimam fuerat reducta, & nisi fuisset adventus dti Dni Marquardi Patriarcæ, qui venit in M CCCLXVI.° in vigilijs Nativitatis, si per solum mensem stetisset, se Aquil.æ Ecclie dedissent. In cujus adventu tractata fuit pax per dum D. Nichilum de Maniaco inter praedtos de Portunaone, & dum D. Pathum Aquilem, & isto modo correcti fuerunt isti rebelles, & sub ipso Dno Patha omnes de contrata in fidelitate permanserunt, cujus anima semper requiescat in pace, Amen. Post vero dti Rmi D. D. Marquardi dignissi Pathæ Aquil.s obitum Rmus in Xo pr et D. D. Filippus de Alenconio Miserat. Divin. Epus Sabinensis S. R. E. Cardinalis in Patham Aquilem in Comenda per Smum in X. prem & D. D. Urbanum PP. missus & acceptatus fuit, & receptus per Civitatenses, et alios quamplures de Patria, cum quibus erant Dni de Spegnimbergo, de Sacilo, de Canipa, de Aviano de Pulcinico, de Miduna, de Tulmatio, et cum parte Carneæ, sed non omnes unanimes, & illi de Cadubrio, quia D. Philipponus della Turre erat Capus ibi, illi de Glemona, de Valvasono, D. Ambrosius Epus Concordiensis, de Cucanea, de S. Daniele, & multi alij. Terra vero Utini ipsum D. Filippum Cardlem in commenda acceptare recusavit. Propterea pdtus Cardinalis Lras ejus misit per totam patriam, & fecerunt eorum Colloquium in Civite Austriæ, ubi pdi omnes, videlicet Civitas Austriæ cum suis adhærentibus ipsum habere decreverunt in eorum Dnum et Pastorem. Utinenses vero cum eorum etiam sequacibus in commendam habere recusantes, cum quibus nos de Mania

co;

* Trussi

eo, videlicet ad principiū missus fuit per ejus frēs & consortes pdt. D. Ni-
chil de Maniaco Utinū, qui ibi intravit, & promisit cū Utinensibus eum
nolle habere in Rectorē ac Dominū, nisi esset creatus verus Dnūs &
Patha, vel quod pilleū Cardinalatus non abijceret, et q consequens q fu-
tura Tpore tanquā Patha verus in Patria posset habitare, et sic liber-
tas priā totaliter foret perdita, dicentes melius est quod patria de-
struatur quā libertas amittatur. Et isto modo in quacūq; Civitate,
castro, & villa partes magnæ ortæ sunt, de fratre ad fratrē, de consorte
ad consortē, de patre cū filio, & nō solū inter homines, verumetiā inter
mulieres tā civiles quā rurales, tā parvas quā majores, nec erat Civitas,
Castrū, villa aliqua, in qua nō esset pars, ut dr inter ipsos. Et super his
q Utinenses, et eorū partē missi fuerunt ambasciatores sæpius ad sumū
Pontificē, ut verū D. Pathā deberet mittere in Patria more antiquitus
observato, vel quod iste D. Cardlis ejiceret capellū Cardinalatus, et Dnūs
Papa scripsit in contra, ut eū deberent acceptare, et quod intitulatus e-
rat in suo sigillo isto modo: Philippus de Alenconio Epūs Sabinensis
S. R. E. Cardinalis Patha Aquilejensis = de hoc dicti Utinenses, et ejus
pars non fuerunt contenti, & sæpius miserunt ad D. Ludovicū regem Un-
garorū, recipientes pro eorū Capti quamplures de Fidelibus dt. D. Regis,
et sic finaliter orta fuit lis, et discordia inter ipsos Civitatenses, et Uti-
nenses, et eorū complices. Tunc mortuo D. rege Utinenses tractaverunt
Ligā habere cū Ducali Dnio Venetiarū, & cum D. Antº della Scalla Dnō
Veronæ. Qua Liga facta tunc Utinenses sentire voluerunt ab omnibus
de contrata, qui cū eis vellent esse pro manutenendo libertatē Patriæ
& quod iste Cardlis non foret receptus in Commendā, nisi ejiceret capel-
lum, vel quod alter verus Patha detur Aquilejensi Ecclæ, ut libertas
non amissa fuerit. Cum quibus Utinensibus illi de Sacillo, de Canipa,
de Aviano, de Cordovato, de Spegnimbergo, de Valvasono, de S. Danie-
le, se volventes promiserunt contra ipsū D. Cardinalē cū Utinensi-
bus. Qui Cardlis continue morā trahebat in Civitate Austriæ. Tunc
Lites & discordiæ oriri cœperunt in contrata. et Ducale Dniū Venetia-
rū incoepit scribere gentes, et mittere unū de Venetijs probatissimū
Deputatū ad regimen Terræ Utini, & eorū partis et guerræ. Et Dnūs
Veronæ unū misit, qui pro eo gentes faciebat, & scribebat. Civitatenses
vero Ligā, et unionē fecerunt cū D. Francº de Carraria Dnō Paduæ, Tar-
visij &c. Et ipse Dnūs Paduæ Ligā fecit cū Dnō Comite Virtutū Dnō
Mediolani contra ipsū Dnū Veronæ, & ad ejus destructiōē. Et in contra-
ta Forijulij Utinenses cū eorū gentibus iverunt ante Glemonā cū exer-
citu, et Terrā depugnantes, domos comburentes, vites detruncantes, et fi-
naliter destruentes, se parti Utinensiū dederunt. Et sic processū fuit in

tra

tra Tulmetinos, et se parti dederunt, quia in Terra multi erant amantes partes Utinensium, et sic tota Carnea laetanter se cum parte Utinensium posuerunt. D. autem Philipponus della Turre uno die dum Castrum Plebis exivisset, volens ire ad aliud locum captus fuit, et praesentatus Utinensibus, propter quod loca dare eum oportuit Utinensibus. Et isto modo Guerra insultavit graviss.ª inter ipsos Civitatenses et eorum partes ex una, et inter Utinenses et eorum complices ex altera, ita quod Utinenses multotiens ibant cum eorum campo, et gentibus Civitatum Austriae eos fortissimè destruentes, et sic magna scandala et interremptiones hominum, incendia domorum, captiones hominum orta fuerunt, et subsecuta, et alia graviss.ª quae omnia posse narrare longum quidem esset. Et verè Utinenses saepissimè Civitatenses cum eorum potentia superassent, sed durè procedebat pro posse eorum ad eorum et aliorum de contrata destructionem, ut benè poterant et potuerunt saepius Civitatenses semper cum blandimentis et varijs voluntatibus, et verbis blandis, cum videbant se superari mittebant ad Utinenses eorum Ambassiatores, dicendo unum et aliud, cum videbant sibi tempus faciendo, et de illatis pro posse vindicando. Et dum D. Rizzardus de Valvasono positus esset Cap.ˢ in terra Portusgruarij abjecto Nob. D. Albertino de Spegnimbergo, qui ibi fuerat Cap.ˢ per d.ᵘᵐ D. Philippum de Alenconio, Dnus Fran.ᶜᵘˢ de Carraria ostendens se huic liti velle interponere, tractatum fuit inter Utinenses, et ipsum Card.ᵉᵐ et Civitatenses, quod partes se in eum compromiserunt, et sententiavit quod sub pena X^{m}. Ducatorum quilibet obedientiam faceret ipsi D. Card.ˡⁱ inter spatium dierum sex, et darent omnia loca et fortilitias ipsi D. Card.ˡⁱ Et occultè ipse Card.ˡⁱˢ promisit se daturum ipsi Dño Padue Sacillum, Portumgruarium, Montemfalconem, Selusam, et certa alia Fortilicia. Et facta est illico eidem obedientia tam per Utinenses, quam per omnes eorum colligatos, et per nos de Maniaco cum verbo et consensu dictorum de Utino. Tunc ipse Dnus Padue posuit Utini penes ipsum Card.ᵉᵐ Michaelem de Rebatta suum familiarem in Marescallum, quemdam Fratrem de Padua in Vicarium, et omnes Officiales ad sui beneplacitum, et in Utino retinendo suos familiares et Cavallarios, taliter quod in Utino multi erant ei instantes. Et finaliter Utinenses, qui videbant libertatem Patriae fore quasi in totum ammissam, nolentes ulterius tollerare, discordiam habere incoeperunt cum ipso Card.ˡⁱ non videntes ipsum Dnum, sed potius * Padue. Tunc iterum cum eorum sequacibus est liga facta, ad guerram se posuerunt, et nos de Maniaco cum eis. Propter quod ipse Dnus Padue suum habuit tractatum cum D. Rizzardo de Valvasono. Et Dnus Cardinalis fugam de nocte dederat, et iverat Paduam, et dum ipsi de Utino dubitarent de Dño Rizzardo, quod ut fecit, non staret constans parti, in uno die provisor Venetiarum equitavit cum D. Doimo de Castello et alijs nobilibus ad terram Portusgruarij, et vocari fecerunt ipsum D. Rizzardum ut ad eos veniret. Qui cum venisset, ei requisiverunt Castrum Portusgruarij.

* Dnum

Tunc

Tunc dixit. Vos Dñi bene veneritis, non displiceat vobis, de mane vobis respon=
sum dabo. Et reversus in Castrum subbito nequam ille equitavit in la Motta,
quae erat tunc Dñi Paduae, et jam Joannes Az a Capitaneus magnae gentis pedi= * a Barbiano.
tum et equitum tum venit in Portugruario tū tacitè, quod quasi isti expectan=
tes responsū vix fugam rapere potuerunt; nec Cives Terrae nihil senserunt,
et terrā ipsā sic proditoriè receperunt. Cum quibus gentibus id D. Card.lis
erat. Veneruntq. d.ae gentes cum magno furore contra Patriā cū magnis
bombardijs, et pluribus diversis artificialibus, qui inde redeuntes venientes
S. Vitum, ibi Castrum insultantes, una die ipsum devicerunt, et se parti
dederunt inique,* obstantibus gentibus, videlicet lanceis. L. quae ibi per * non
Utinenses et in eorū occursū missae fuerant, et quos illicò abinde expul=
serunt et venerunt Utinū. Exinde recedentes dictae gentes positij ibi
eorū Cap.o, et officialibus alijs venientes ante terram Spegnimbergi cum eorū
infinitis gentibus peditū et equitū, carribus, bombardis, lapidibus, victuali=
bus, et alijs necessarijs. Qui de Spegnimbergo illicò se parti dederunt si=
ne mora ob timorē inducti et exterriti, n' tolerantes ictū solū lapidis,
nec tractum unius balestrae, sed priusquā ad terrā applicuissent, concor=
diā cū ipsis habuerunt satis verecundā. In qua Terra erant ultra se=
ptuaginta lanceae partis Utinensis, et pedites in sufficienti numero pro
eorū defensione. Et hi non obstantibus se, ut dictū est, statim reddi=
derunt adversae parti Utinensiū. Ad quod concordiū fuit Nob. D. Ni=
colaus de Fanna, pro quo miserant; qui ostendens nolle se impedire
de predicta Guerra fortificando roccam Mizzae, et foveas cū Berto=
nessis fieri faciendo, et totā villā Fannae fortificando, licet finaliter
tota fuerit destructa, et exclusis ipsis gentibus de parte Utinensi in
terra Spilimbergi pro eorū defensione missis, Nob. D. Nicolaus de Spe=
gnimbergo, qui multū dilectus, amatus, et honoratus fuerat per Utinen=
ses, et eorū parte, et quasi caput illius partis, cū reversus fuit Utinū,
quia concordio facto cum ipsis gentibus, et ipsis de Spegnimbergo rever=
sus est Utinū, et ibi morā assiduè trahebat, cum intravit Terrā Utini,
in furore populi interfectus fuit, et ductus fuit super plathea utini, et
ibi permissus quasi per totā diē. Tunc gentes pred.ae Dñi Paduae, cū qui=
bus erat predictus Dnũs Philippus de Alenconio Card.lis continuò, viden=
tes se habere citra Tulmentū, ut dictum est, omnia Fortilitia, et Loca, prae=
terquā Castrum nobile Montis Tardinei * antiquitus nominatū, hodiè
vero nominatur Maniacū, et Sacillū. Verum quia dictae gentes Sacillo * Zardiny
non offendebant, sed bene nobis de Maniaco, et putantes nos de Maniaco
statim reddi debere parti eorū, Tulmentū transiverunt, et iverunt
subito ante Castrū Savorgnani, ipsumq. statim habuerunt, non potenter,
sed fraudolenter, quia Castrū subito se ob timorē rusticorū, qui in multitu=
dine

dine magna in eo intraverant, se parti dederunt. propter quod durante Guerra multi in eo stantes Terrae Utini damnificaverunt cum aliis locis circumstantibus. Et venerunt ipsae gentes ante Terram Utini, et videntes eis nihil posse facere, exinde recedentes ipsae gentes venerunt ante Castrum S. Danielis; ibi quindecim diebus steterunt cum magnis bombardis die, noctuq. intus trahentes. Et ad eorum defensionem d. Utinenses pedites et equites miserunt. Qui de S. Daniele potenter se defendentes, una nocte ignem in d.o loco jactaverunt, per quem multae domus combustae sunt illa nocte, et pro certo, nisi a Deo, ejusq. Gloriosa Virgine Maria, a quibus omnia bona procedunt, et sctae Aquilejensis Ecclias defensatur, auxilium ipsis de S. Daniele misisset, locus ipse perditus foret. Quia cum dictae gentes ante ipsum locum venerunt de mense Octobris pluviae magnae a Deo missae tam copiosae et infinitae, quod omnes aquae tam mirabiliter creverunt, sicut a memoria antiquorum unquam fecissent, et per omnes dicebatur, quod Tulmentum, et omnes lecti aquarum nunquam in tanta altitudine fuissent: propter quod exercitus ipse non poterat alicubi mittere pro victualibus aliquibus, et in campo tantam famem patiebantur, quod pro pane solo dedissent ducatum unum, et nisi fuisset, quia sub campis rapas in magna quantitate reperibant, quas comedebant, penitus ex ipsis multi ex fame mortui fuissent. Domini de Colloreto potenter se habuerunt contra ipsas gentes cum parte Utinensi inimicos saepius ledentes. Dnus Candidus, Zuttus, et Leonardus de Ragonea ob timorem inducti, invito D. Joannino se parti isti dederunt, eiq. ministrabant victualia pro posse. Qui D. Joanninus domum superiorem tenebat, olim q. Zoppi *, et multum partes Utinensium amabat, lacrimabiliter plorando oportuit finaliter fecisse, sicut fecerunt sui Consortes, quia inter ipsos consortes non erat verus amor, et sentientes ipsae gentes ipsum male contentum, nisi fuisset D. Morandus de Brugnera, et Michael de Rabath, qui inter ipsas gentes Dni Paduae magni erant, quia D. Morandus erat Marescallus, ipsius D. Joanninus missus foret Paduam tanquam carceratus, et statim recedens ab ipso exercitu cum tacito et secreto consilio praedictorum venit Ragoneam domum suam, et cessavit interim pluvia, et aquae quoq. diminutae factae sunt. Et praedictae gentes Tulmentum transiverunt cum magno periculo, in quo multi sunt sumersi, et venerunt in Zoppola, et Cevraja, et Castiglione, in quibus villis per plures dies moram duxerunt, nos de Maniaco saepissime invadentes, et non solum ipsi de exercitu, verum etiam Gentes de Turri, de Valvasono, de Spegnembergo saepissime nos de Maniaco insultabant. Nos autem de Maniaco ab omnibus nos invadentibus bellicose et potenter cum fortissimis nostris fidelibus vicinis defendentes ipsos, et ex ipsis saepissime, cum ad nostram

* q. Rossi

nostram perveniebant destructione offendentes. Uno die cum de dicto exer-
citu ad nrã lesionem venissent circa ducenti Equites, de quibus circa sexa-
ginta venerunt in Civitellã, totidẽ in Plateã, et tertia et major pars ad
plateam Maniaci famuli, hora meridiei de nostris sexdecim sotij euntes
in Civitella, præfatos adversarios de villa expellentes, ipsos extra villã, et
super roja Colvaræ viriliter persequentes, et ibi duo boni equi eis mortui
fuerunt, & finaliter nostros verecundose relinquentes, ad pontem verò, si-
ve ad plateã forte quatuor sotij invadentes, qui prædictos, qui intus de
fortilitio intrare satagebant, et ab equis jam descenderant, qui subito vix
in equis ascendentes, fugam in plateã recipientes, Tunc major comiti-
va de nostris velociter in juvamine nostrorũ venientes præfatos ini-
micos de platea cum sagittis, balistris, & eorũ armatis vilissimè depel-
lerunt. Et per similẽ modũ tertia sotietas de nostris persequens præ-
dictos adversarios ad plateã Maniaci famuli turpiter ipsos extra ipsã
villã expullerunt. Et ipso die certi ex ipsis inimicis euntes Maniaco
Livri, comoti ex nimia tristitia, quia contra nostros triumphũ non obti-
nuerant, sed damnũ & verecundiã receperant, ipsã villã Maniaci Livri
combusserunt, et sic reversi ad campũ verecundanter modũ dederunt.
Et de mane reversi sunt ad nos in crepusculo diei, quia totus exercitus pe-
ditum & equitũ furtivè nocte euntes per lectum Colvaræ in vuoveda*
et exinde venientes per Collas et montes pars ipsorũ, quos tamen de noc-
te sensimus, & per quasdã mulieres de Basalgella habitantes in domibus
mei Joannis notii q. Aylini, quæ ad villã ipsam iverant pro factis earũ,
quæ dum essent in ipsa villa auditis tubis et sonitibus ipsarũ gentiũ,
ipsisq. gentibus visis, illico venientes Maniacum nobis dixerunt hora
mediæ noctis, Videlicet Nob. & circumspecto juveni D. Luchino q. Nob.
& Egr. viri D. Nichili de Maniaco, quia D. Odoricus ejus frater nimia
vexabatur infirmitate, taliter quod a thoro se volvere n valebat; D. Baldas-
sar morã trahens Utini cũ filijs suis tunc temporis, jacobũ Laidam
de Aviano cum Laurentutto q. joannis Mottæ in domo sua habens, & Bar-
tolomeus q. D. Odorici erat super Comitatũ Tyrolis. Qui verò D. Lucius*
illicò habito novo a dictis feminabus de adventu ipsarũ gentiũ, convocatis
vicinis et a somno excitatis, ut quilibet esset provisus ad obviandũ insulto
adversariorũ, quia villam totã relinquimus, et velictũ habebamus, et
omnia nostra reduxeramus in Castro, dum ipsæ gentes steterant ultra
Tulmentũ, et recolligentes minuta, et blada, ac vinũ ipsũ Castrũ nobi-
lissimè divitijs implevimus, & in tanta copia, quod per annos quinq. &
ultra

* in Vorada.

* Luchinus

ultra Castrum bene erat fulcitū omnibus necessarijs. Qui verò vicini dū surrexissent, & per horā ante portā loci stetissent, nihil sentientes dormitioni se posuerunt. de mane verò, ut dr̃ est, in crepusculo diei, dū nostri Castrū exirent, & ad villā jam aliqui ivissent, rumor apparuit, ita quod in villa & in montibus insultatio nobis data fuit, venientes super collē Grisolū cum balistris grossis de molinellis & arganellis rocchetas in Castro trahentes in tanta copia, quod aer videbatur accensus. & propterea nullū damnū nobis intulerunt, licet multas super tectis jactaverint, tamen grã Dñi ex defensione bonorū vicinorū nihil Nobis nocuerunt. & ipso die villam totā combusserunt, pauca tamen nobiscum fuerunt lucrati. & illo die mortui fuerunt de nostris Candidus Basini cum uno telo in capite, & de eis multi percussi, & sic reversi sunt ad eorū campū in Castigliono & Zevraja. Nos autem de Maniaco, non exterriti propter consumationē domorū combustarū, animū robustè sumentes, & ad nocumtũ inimicorū procedentes contra homines Meduni, qui ad nostrā lesionē cum ipsis inimicis venire præsumpserunt, cū felici pinello domus Maniaci sæpissimè ante portas Meduni euntes, locū exterminando, & villicos capiendo, bona ipsorū derobando, ad tantū devenerunt ipsi de Meduno, quod se uno die parti nr̃æ dare volentes, sed nullus fuit, qui signum concordij, & pactū recipere voluisset. Dum uno die ipsi de Meduno ex timore nimio caputium unū circumcirca ducerent pacta requirentes, nostri verò animū voluntariū habentes, non attendentes ad eorū requisitionē, putabant eos illo die superasse, & extra muros villā totā cremaverunt, & campaneas, & gravissimū damnū illis intulerunt, & de eorū animalibus, & vicinis Maniacū captivantes conduxerunt. & sic quasi omni die nostri ipsos insultabant, & damnū gravissimū eis inferebant. & uno die dū ꝓ Bartolomeus q. D. Odorici venisset de Comitatu Tirolis, ipsos de Miduno insultaverunt, & ex ipsis quatuordecim coeperunt de mense Martij in. MCCCLXXXVI. qui dati & presentati fuerunt prædictis Dñis Lucino & Odorico fratribus, & quibus imposita fuit talea Ducatorū ducentorū, & duos alios habebant di. Dñi in carceribus, qui omnes dicti de Meduno solverunt Mille Libras soldorū, quas ego Joannes Notˢ q. D. Aylini de Maniaco recepi in Castro Mizzæ, presente D. Nicolao de Fanna, & duxi in Maniaco. Nob. D. Baldassar ante principiū ipsius Guerræ morā trahens Utini duci fecit filios suos Utinum. Guerra ipsa incepit in. MCCCLXXXV. in festo sctæ Crucis, sive in vigilijs ipsius festi. Gentes Dñi Paduæ stantes in Turri nos de Maniaco invaserunt, nullā abeis custodiā habentes, de mane cū vicini exirent ad opus, & ad vindemiā, & ipso die captus fuit Olvradinus * propè domū Zaniti de la Centa, sed per Brandilisiū *

* Olvardinus de Utino Pictor.

lisium ejus filiū, et alios vicinos, & illicò fuit de manibus ipsorū redemptus, et erant equites, et pedites numero sexaginta cum uno tamburlino, tamen animalia aliqua secum duxerunt, et quemdā Indrigutiū pauperem nostrū vicinum, qui tamen de eorū manibus fugam cepit, et venit Maniacum. Bartolomeus q. D. Odorici venit de Comitatu Tirolis post ipsum insultum nobis datum, et reperijt nos de Maniaco in gravibus guerris et discordijs specialiter nos de Maniaco cum prædictis de Meduno, et Arbe, campanila ad terrā dejeceramus, et villā cremari feceramus. Post verò d.ti Bartolomei adventū ipse potentèr et animosè procedens ad guerrā, sæpissimè cū sotijs tam de contrata, quam forensibus ipsos de Miduno invadens eos bellicosè destruxit, et quasi omni die nostri per montes et per planū eos infestabant, et destruebant, et eos ad tantū deduxerunt nostri prædicti, quod contentio gravis inter ipsos Consortes de Miduno facta est, in qua discordia Joannes grandis q. D. Fran.ci et Joannes parvus ejus nepos expullerunt ꝑ Jacobuccium q. ꝑ Nicolussij, quia iste Jacobuccius, et Thomasuttus q. ꝑ Philippi ejus consanguineus condolebant esse cū hominibus Maniaci in discordia, videntes contra nos nihil posse, nisi pati ultimā destructionē, ut eis apparuit in posterum. Tunc tractatū habuerunt ipsi Jacobuccius, et consanguineus de mense Julij cum eorū villicis, ipsos Joannem grandē, et parvū expulllerunt, et Castrum in se servarunt ad honorem Ligæ Utinensiū, et miserunt in Maniaco per succursum sotiorū, quibus nos de Maniaco ad sufficientiam misimus sotios, qui cum eis habitabant, habentes continuè Castrum nr̃i sotij in custodia. Et in prædicta Guerra nr̃i de Maniaco finalitèr destructionē dederunt villæ Arbæ, arcos, arcilia, vasa, brentas, et alia suppellectilia Maniacū ducentes, et quod ducere non poterant cremabant, nihil penitus dimittentes. Et nota, quod regnante guerra inter nos de Maniaco, et ipsos de Meduno, homines Fannæ satis apertè sicut nos de Maniaco sentiebant ire contra ipsos, sive per villā Fannæ, sive a parte inferiori, vel per montes, sicut nos ire sentiebant, per signa fumi, vel nuncios eis nota faciebant. Et in hoc magna inimicitia regnabat inter nos de Maniaco cū ipsis de Fanna, ac ipsos de Meduno. Certi de Fanna, specialiter Articus Boscani * olim Conradus Paltrer, qui tamen per nrõs adversarios fuit interfectus, et ductus cum uno altero in Fanna nomine Vignudissius per gentes Dñi Paduæ versus Turrim, et super via, vel extra mortuus fuit, et absconsus, quod de eo penitus sui nihil sentire potuerunt, et sicut meruit, sic mercedem suscepit. Prædi: verò Articus, et Conradus, et alij circa Abbatiam * ipsos de Meduno retinebant absconsos, ut hora aliqua dicti nrõs euntes Fannā, possent capere, et deprædare. Et consentiebant

* Boschani, et Conradus

* Bastiam

sentiebant, ac consenserunt, quod quidā Wricus Boemus familiaris Dnorū Luchini et fratrū fuit in villā Fannæ captus, vadens locutum D. Nicolao, & sic per ipsos de Fanna nos de Maniaco malè tractabamur. Et multoties nri capi= entes captivos propè villā Arbæ, & super dominio ipsius villæ, vel multotiens animalia grossa et minuta. D. Nicolaus habitans Mizzæ Maniacum suos nuncios mittebat, rogando ut relaxarent cum blandis verbis, cui sæpius compla= cuimus, non propter pavorem ipsius tamen, sed quia Gentes Dni Paduæ stan= tes in Turri * in Valvasono, & alijs locis non requireret ad nrā lesionē, sicut

* Meduni

benè doctus in malitijs facere sciebat. Et penes se habebat quendā Fratrē Christophorū Abbatem Fannæ, genere Romagnolus, nequitèr contra nos de Maniaco laborans consilijs penes ipsū D. Nicolaū, ad omnia nrā nocumenta invigilans, cum certis alijs rusticis de Fanna, quos ipse D. Nicolaus depu= tavit ad regimen Villæ Fannæ, sicut fuit quidā Panta, Nicolussius de Miello, quibus eorum prava animositas ad regimen malè successit, ut inferius de ve= ritate narrabitur. Iste D. Nicolaus de consilio ipsius Abbatis & deputatorum fecit ultra annum continuè fieri foveas circa locum, spinatas, spaltos, domunculas, & quod omnes de Fanna conducerent sua in Mizza, ostendens se de ipsa guerra nihil velle impedire, & cum aliqua partium ad lesionem alterius nolle se imiscere, dicens volo stare pacificè, & cum nulla partium partē ca= pere, sed si quis me offendet, me ab eis deffendā, & pro mei defensione me fulcio; sed non ad lesionem alicujus. Ettamen consentiebat, quod quidam Thias filius Leonardi Pagniti, stabat in Turri, & veniebat in Fanna, & tan= quā fur de nocte veniens contra nos de Maniaco, si poterat, recipiebat, osten= dens D. Nicolaus condolere, licet nihil erat, ac dicens si contingat eū ad ma= nus suas pervenire, ipsum statim suspendā. Quem uno die coepit, eumq. posuit in carceribus, & venit ipso die Maniacum dicens: habeo in carceribus meis Thiam, verè meis manibus ipsum suspendā, & ipso die recessit, & ivit Fannam, et eū illæsum abire permisit. Et videntes nri de Maniaco sic fecisse buffas de nobis, & quod iste procedebat plus ad damna nrā, quàm primo, uno sen dum iste Thias venisset ad domum patris, certi nri sotij, ipsum stantē in trabeato patris super fœnum invaserunt, & percusserunt fortitẽ. & fratrem ejus, qui ad m= morem venire voluit, & plus fratrē quàm ipsum percusserunt, & putabant i= psum interfectum dimisisse. tamen liberatus ipse & frater, sed exterritus se ad alienas partes transmeavit, nosq. quietè postmodum permisit. Ita quod tacitè & apertè nos præd. de Maniaco multùm lędebamur. Et verè nri juve= nes pastores ibant propè locum Meduni, receperunt capita grossa bovorū, & vaccarū vigintinovem de pulcrioribus, quæ ipsi haberent. Ita quod ipsi de Me= duno se videntes contra nos de Maniaco nihil posse facere, tunc acceperunt tracta= tum habere antedictum inter se ipsos dicti Dni de Meduno, propter quod, ut infe= rius

rius describetur, habuisse guerã, nobis destructi sunt dicti Dñi de Meduno.
Et in. MCCCLXXXVII. in fine Octobris Verona fuit recepta D. Antonio de la Sca=
la per D. Comitem Virtutum dnm̃ Mediolani colligatum Dñi Paduæ. Et in ipso
Millmõ die Jovis. V. septembris gentes D. Francisci de Carraria Dñi Paduæ, Tarvi=
sij &c. venerunt ante Terrã Sacilli in obsessione ipsius, & subito fieri fecerunt
pontes super aquam, taliter quod circum circa ipsã terrã unus ad aliũ ibat per
ipsos pontes, jactantes cum bombardis in ipsis turribus & domibus, & subito in tan
to timore inducti fuerunt terrigenæ, quod se die mercurij ibi post sequenti un=
decimo d.[ti] mensis septembris ipsi de Sacillo ipsi Dñõ Paduæ dederunt. In qua
Terra, ut præsumendũ est, & dicebatur, satis apparte, voluntariè se dederunt, et
non constricti, quia in numero gentiũ existentiũ in obsessione ipsius Terræ nõ
erant numero ultra duo mille personæ inter homines armatos, pedites, & equites, &
bubulcos, & in terra erat major pars hominũ animũ habens cum Dñõ Paduæ, mi=
nor pars non potuit obtinere. Dnũs Joannes de Colloreto erat tunc Capitaneus i=
psius loci, & requisivit cives ad defensionem Terræ, qui contra ipsius velle
terram exeuntes super campo, tractaverunt cum inimicis, & se parti dede=
runt contra ipsius velle, quia non habebat gentes penes se, ut cives possit con=
stringere. Et vix quod ipse pactum habere potuit exeundi Castrum Sacilli
cum sua familia. Eo verò tempore per summũ Pontificem in Rectorẽ, &
Gubernatorẽ Aquil.[s] Ecclia missus erat D. Ferdinandus Patha Hierosoly=
mitanus, & steterat circa annũ in regimine, cui pars Utinensiũ obediebat,
& nos de Maniaco, & collegati ejus. In crastino verò die, videlicet. XII.° dicti
mensis, homines Canipæ, & Aviani portaverunt claves locorum Sacillum, seq.
villiter Dñõ Padue reddiderunt. Nam in Aviano erat q Ganscetus * cum
* Corsetus.
suis nepotibus filijs olim naturalibus olim q Rossij, ac Nicolaco, & Marco fratri=
bus q. Ungorossij * instantes populo, ut se parti darent. & sic invitis Gaspar=
* Ingerossij.
do a Porta, Melchiore q. D. Pidrussij, Franculino de Cantono, & Simone q.
Musini, non audentibus contrarium dicere, se parti adversæ dederunt. In
quibus locis modũ & ordinem dantes pervenerunt dictæ gentes. Die v.°
Mercurij. XVIII. dicti mensis septembris dictæ gentes cum majori numero,
& cum gentibus ipsorũ locorũ supradictorũ, de Brugnaria, & de totis locis,
& villis Tervisini districtus putantes cætera loca vincere posse, & fortu=
nam prosperã eis non deficere, cum infinitis curribus oneratis bombardis la=
pidibus jactandis, balistris, malleis ferri, victualibus, & alijs ingenijs artifici=
alibus nocivis, de consilio, ut sensimus, ipsius q Gasceti * & suorũ de Avi=
* Gaspardi.
ano, & aliorũ de Contrata, qui volebant nos de Maniaco suos fore similes in ve=
recundia ipsis putantes nos pavidos & tremulos esse, cum potenti manu di=
ctæ gentes venerunt ante nobiliss.[m] Castrum præd.[i] Montis Zardinij * anti=
* Tardinei.
quitùs nominati, hodiè verò Maniacum. Inter quas gentes D. Jacobus natu=
ralis d.[i] D. Fran.[ci] Dñi Paduæ * erat caput, seu Capitaneus, & cum eo multi
* qui dicebatur Comes Carrariæ.
boni homines periti in armis, & de Forojulio nequissimus & infestissimus
D. Rizzardus de Valvasono. Et posito eorũ infelici campo, quidã trombeta
tubã sonavit petens affidã, cui data fuit per nos de Maniaco. & eo modo d.
D. Rizzardus, & cum eo quidã Antonius de Verona, qui fuit, & erat Cap.[s]

S. Viti

S. Viti affidā petentes, dataq. fuit, & venerunt usq. ad restellū sub porta
Castri a latere versus occidentem. Tunc requisivit, ut aliquis de domo
Maniaci eum, et socium audirent. Tunc ex deliberatione facta inter Dños
Bartholomeū, Galvanum D. Baldassaris filiū, Luchini, & Odorici frūm
Oluradinū q. Bartholomei, & aliorū fidelium vicinorū de Maniaco, ipse
D. Luchinus intimidus & amabilis toto populo ipsum Castrum cū honorabi=
li Comitatu suorū fidelium associatus exiens, ad ipsius D. Rizzardi præ=
sentiā veniens, & aliorū, qui cum eo ibi venerant, pro parte d.ti infeli=
cissi. D. Comitis naturalis, ipsum Castrum requirentes ex parte d.i D.
* non tentata ipsius. Comitis filij d.i Dñi Paduæ dari in ejus manibus,* vi & potentia, quod
Castrum nomine D. Philippi de Alenconio Card.lis in se custodiendū
& salvandū nomine d.i D. Philippi. Quod si eidē darent multa pro=
mittebant se operari velle pro ipso D. Luchino, fratre, & consortibus suis
penes ipsum Dnū Paduæ, & quod eos benignè haberet recomissos. Qui=
bus dictis ipse D. Luchinus juvenis sapiens & provisus præfatis re=
sponsū fecit. Dñi vos benè veneritis ex parte vri superioris & vræ,
& volo quod bibamus in simul lætanter, eisq. propinari fecit, & honorē
reddidit. Qui illares suam intentionē putantes illicò obtinuisse, gau=
denter sumpserunt præstitū honorem eis. & stantibus in his verbis
multi de exercitu cum fallacibus animis simulantes per rivum inter
Castrum & Collem Grisollum armati cū palis ferreis, saponibus, & malleis
ascendentes usq. propè muros sub domo olim D. Luisini, ubi dicitur Abba=
tiā, ibi p Bartholomeus ædificari fecerat stalla equorū unā sub domo præ=
dicta, nesciente D. Luchino, & qui cum eo erant. Sed custodes nri stantes
* nihil dixerunt. super muris benè viderant,* sed quia treuua data erat inter partes. Vide=
licet nos de Castro predo cum ipsis de exercitu, non considerantes malitiā
ipsorum, & eos fallacitèr venire, immò putantes concordiā sequi intèr
partes. Finalitèr ipse D. Luchinus tanquam juvenis sagax, & providus,
multa providentia refulgens, constantiq. & robusto animo loquens ipsi D.
infelicissi. Rizzardo & ejus socijs hijs verbis allocutus est, et responsum
eis fecit. Dñi vos Nuncij per vrūm Comitē & Capitaneū missi, una cum
ipso nostro Capitaneo & alijs suis sequacibus latere non credimus nos
de Maniaco fore confederatos cum Ducali Dñio Venetiarū, & Utinen=
sibus, exinde eis præstitisse nostrum sacramentū, nostro posse partes
eorum obtinere debere & velle, nræ intentionis est præstitū sacra=
mentū nrū, & promissionē nrā potentèr velle obtinere, nec verbis nos
permittere terreri. Ite ad Utinenses, vel mittite nuntios vros, hæc eis
nota facite, quicquid & sicut ipsi per vos coacti facere fatient, vel dis=
ponent, nos facere debere, sic vobis promittimus indifferenter, & statim
velle facere, & faciemus. Si secus vos cum potentia vrā contra nos fi=
deles partis nræ facere tentabitis, potentèr nos tueri velle, & paratos re=

perietis

perietis; fidem nrām datam prædictæ nræ parti animo constante servare, robustos
nos invenietis, et non trepidos, & pro nunc a vobis non credatis nos pavidos esse,
nec aliud responsū posse de nobis habere, quā quod istū felicissimū nrū Ca=
strum pro nobis intendimus servare, ipsumq. contra vrā potentiā tueri ac
deffendere velle; quod si a manibus nris ipsum subripere volueritis, non ver=
bis, sed factis ipsum vos in caro pretio habere expedit. & vos scire volumus,
quod omnes in nrō Castro inclusi sumus unanimes, nō claudicantes, & dispo=
siti potenter ipsū Castrum obtinere velle ad honorē & statum sctæ Aquil.
Ecclesiæ, & partis nræ predtæ & nrorū. & hijs verbis, quamvis affida esset da=
ta inter partes, tamen ipsi de exercitu, tanquā homines infidi non cessabant
foveas facere pro eorū bombardis aptandis ad muros, ut ante scriptū est.
venire. Sed quidā vir honestus & valens, in armis peritus, nomine Ioannes,
natione Utinensis, contestabilis sociorū. XXV. qui missus fuerat in succur=
sū Terræ infideliū Sacillensiū p Utinenses & Rectorē Venetorū, qui in
Utino morā trahebat pro Ducali Dnio Venetiarū, vadens per submontes, cū
applicuit ipse Joannes cum ejus comitiva Avianū, reperijt Sacillū fore datū
parti adversæ, & ipsi de Aviano jam claves ipsius loci Aviani miserant pro
eorū nuncijs Sacillū ipsi D. infelicisso. Comiti; Illico ipsi de Aviano eundē
Joannē cum socijs suis prædis a se licentiaverunt. Qui statim venientes per
submontes ob timorē inducti, videntes ipsas gentes talia loca fortissa vor=
bo tantū vincere, venerunt in ipso constanti & fortisso Castro Maniaci re=
ferentes gesta per infideles ipsorū locorū. Admirati multū fuimus nos de
Maniaco, nō tamen pavidi facti, nec nrō bono aīo ac proposito aliqualitèr moti,
immo aīum quisq. nrū sumpsit fortiorē in obtinendo velle ipsum Castrum,
& promissionē ipsā factā nræ parti. Rogavimus ipsum Joannē, ut pro nrā, &
loci nri prædicti defensione nobiscum esse vellet, ut si gentes ipsæ ad nos ve=
nire præsumerent, quod juvamine ipsorū intendebamus nos potentèr
tueri, nec facere velle, ut predi. fecerunt, & nobis aquirere infidelium fa=
mam; eisq. promisimus solvere pro rata tēporis, in quo nobis servirent, eos=
que benignè tractare. Qui videntes nos tali bono animo esse velle, lætantèr
steterunt nobiscū, & reperti sunt omnes boni, & viriles ad defensionē nrā.
& quæ eis promisimus, fecimus, & a nobis lætanter recesserunt. Sed redeun=
tes ad factum iste honestus Joannes Contestabilis, loquente D. Luchino cū
D. Rizzardo et ejus socijs, tanquā provisus, et talibus peritus, subito hortatus
est in Castro tā homines quā mulieres * & ut quilibet ponat aquā super ignē
cum cinere intus, lapides ad muros, pro nrā defensione aīū sumant fortissimū,
& se in pavore non inducant pro jactamine bombardarū, quia audito rumore
duorū, vel trium nullus ulterius curaret. Estote fortes animi, quia Virgo Ma=
ria Mater Dni Nri Yhu Xpi nobiscum est, pro qua nobis nituntur istæ malæ gen=
tes nos offendere, ipsa Dnā Nrā nobis juvamen porriget & suffragiū tale, quod
nullus nostrū læsionē patietur, nec ipsi nos vincere poterunt. Per dictū cujus
visū

* repedare.

visum est unicuiq. nihil de ipsis gentibus curare. & redeundo ad verba ipsius
Dñi Luchini cum ipso D. Rizzardo, obtenta licentia inter ipsos, tunc quilibet
revertens ad suã partem recessit, & se reduxit ad suã partẽ, dicentes qui
missi erant, citò vobis mittemus in Castro unum de nr̃is narrancis, quibus fu-
it responsũ, et nos mittemus vobis de nr̃is pomellis, quia sufficienter habemus
in dando vobis, si quid de nr̃o volueritis, & contingat nos ad vos venire, nos pa-
ratos vos velle recipere videbitis, nos ñ pavidos, sed voluntarios. Et in recessu
d.i D. Luchini vix cum sua felici & fideli comitiva suorũ vicinorũ portas in-
trare potuit illæsus, ipsum, & suos subito balistrantes. Et qui sub muris
venerant, & in stalla pred.ta habentes palos ferreos, maglios, sapones, murũ
domus pred.æ olim D. Luuisini incipientes fodere cum infinitis bombar-
dis & balistris copiosis tela trahentes, lanceas longas ultra altitud.ẽ tectorũ
transeuntes, ipsũ Castrũ satigentes, & putantes illicò habuisse, quia sup.
domo illa nulla defensio facta erat contra ipsos, nisi ad fenestras, ad quas
nullus poterat ibi stare propter multitudinẽ telorũ, pilottorũ, et lancearũ.
& nr̃i non propterea exterriti, animũ, ut eis expediebat, capientes fer-
vidũ in defensione ipsorũ, subitò murũ et tectum fregerunt, & isti ad-
versarij iã fenestræ unã ferreã ipsius domus, quæ erat quasi ad terrã de
una cruce ferri, evulserant. Tunc nr̃i fracto muro & tecto aquã calidiss.
cum magnis saxis a muris jactantes, de ipsis talẽ fecerunt ultionem,
quod ad fugam se per riparũ exponentes, unus alterũ ñ expectando, nec
per viam, vel tramitem euntes, aliqui socios per pedes trahentes mortuos,
& vulneratos, ex ipsis multi propter aquã calidã decapilati, cum lapidi-
bus cruentati. Ipse verò D. Comes nequiter benè cum. XL. ex notabilibus
suis hominibus armigeris, & ipse D. Rizzardus, ut postmodũ retulit ore
proprio, fuerunt percussi, ac ipse Ant.s de Verona fuit percussus cum la-
pidibus tantũ, qui Ant.s in percussione lapidis habuit dicere hoĩbus au-
dientibus suis. & jam totus exercitus venerat contra ipsũ Castrũ putan-
tes ipsũ vincisse, eo quod viderant illos fodientes murũ, & unus veni-
ens ad portã cum una hasta, super quam erat una lamera ferrea cum
sagittis accensis, putans ignem in porta Castri infigere, unus de illis d.i
S. Bartholomei lapidẽ jactans, & in capite percutiens, ibi dormitionẽ coe-
pit, alter ejus socius cupiens ipsũ dormientẽ ad se trahere cũ uno pave-
sio in bracchio, permiserunt nr̃i ad dormientẽ venire, cum hora fuit, cum
pomellis ipsũ, ut meruit, honoraverunt. & in ipsa hora tantus in exerci-
tu fuit mugitus equorũ & hominũ, quod tonitrua magna tonantia in aere
possunt audiri; & in ipso Castro tot et tanta jacula, seu pilotti balistrarũ, et
arcorũ, quod de cœlo videbantur cadere, non minus quam facit pluvia; in
quo conflictu mortui fuerunt numero. XVIII. et portati in curribus in
Portunaone & alibi; de quibus dicebatur mortuos fuisse ultra octuaginta.
Qui verò se ad eorũ tentoria reducentes, nunquã ipsorũ aliquis ad ipsum
castrum

Castrum venire ausus fuit. Nos verò de Castro sæpissimè ipsos vocantes, ut ad nos
vellent venire, quia si non benè eos honoravimus in principio, ipsos intendebamus
& melius honorare. Ipsi verò graviter indignabantur, sed non quod vellent re=
verti ad pugnam loci, cum bombardis jactabant lapides. Uno die jactaverunt
lapides. LXXIIII. ex quibus, nec ex telis ipsorũ nullus nostrũ unquã læsus
fuit, subveniente nobis Virgine Maria. Tunc iverunt per montẽ Grisollum,
et alios montes circumcirca ipsum Castrum omnes magistrati in armis, si possent
ponere bombardas in nrã majori læsione, & descenderunt per Woveda, et
nihil videntes contra nos posse operari, de mane die Sabbati: XXI. d.ⁱ mensis
Septembris cum omni eorũ potentia iverunt ante terrã Spegnimbergi, et ut di=
cebant ipsi Dñi de Spegnimbergo, parti se illicò dari parati erant, sed unus ha=
buit dicere, non potuerunt Maniacum recipere, quia potenter se defendide=
runt, nos semper erimus verecundati, nos tam citò reddere. Et isto verbo
se abstinuerunt, et ante terram ipsã Spegnimbergi steterunt diebus unde=
cim trahentes cũ bombardis, qui multotiens se parti dare voluerunt, sed D.
Venzeslaus miles, qui dubitabat venire ad manus Dñi Paduæ, quia eũ non
amabat multũ, operatus est, ut se sui Consortes & vicini non redderent.
Et nisi forent socij forenses missi per Utinenses & Rectorẽ Venetorũ se sine
dubio reddidissent parti adversæ. Interim verò apparuit grã Dñi nri Jhu
Xpi, et ejus gloriosiss.ᵉ Virginis Matris Mariæ, sub cujus alis ista sctã Aquilẽ
Ecclia deffensatur. Quidam nomine Anderli* Thotonicus, qui ad modũ

* Anderlinus Trottus.

societatis steterat ad damna ipsius sctæ Aquilẽ Ecclie missus per ipsum
Dnũm Paduæ per Villas Stratæ altæ sub Utino eundo, ne ipsi Utinenses
cũ suis gentibus se movere auderent in succursũ suæ partis contra
alias gentes, quæ erant ante Spegnimbergũ, ut eo melius posset vincere
loca. Cum quo Anderli erant Civitatenses Austrianales, in qua societate
erant ultra mille equites, & pedites multi, et fuerunt in Aquileja, ibiq.
robantes Ecclias sctiss.ᵃˢ figuras, et cruces. Apparuerunt ex hoc multa mi=
racula; nam quidã de Tulmino ferens reliquias, ibi receptas, tota nocte
equitavit putans ivisse versus domũ, quia viam bene cognoscebat, de ma=
ne reperijt se esse ante portas Aquilejæ, et sic reversus ad altare ibi eas reposu=
it. Apparuit, quod quedã figura Virginis Mariæ, super qua recepta fuerunt or=
namenta ejus, se inclinavit cũ capite, et sic hodiè stat, ubi cũ elevato capite sta=
bat. Apparuit etiã quod unus Contestabilis, qui Crucẽ unã in d.ᵃ Aquilẽ Ecclia
receperat argenteã, quã ex ejus superbia in Valcasono habitans super hume=
ris ferebat, quod rabie captus illa infirmitate mortuus est. Apparuit, quod
quidã Italicus, qui similiter Crucẽ unã in Ecclia prædicta argenteã rece=
perat, ipsã vendidit, et emit equos, et se ipsũ induit cum argento, qui ha=
bens septem equos, vermis eos omnes equos* intrans mortui sunt, et ipse

* qui erant septem.

post pusillum tempus mala morte clausus est. Et publica vox & fama erat,
quod Paduæ, Tarvisij, et in alienis civitatibus multi, qui fuerunt ad dero=
bationẽ ipsius Ecclie, aut morte subitanea moriebantur, aut rabie, aut in
divitijs pœnã patiebantur, et sic vox erat aperta, quod ex peccato in ipsa
Ecclia

Ecclia commisso ista divinitus eis occurrebant, & pro ipso peccato Dnus Paduæ expulsus fuit, ut inferius describetur, de omni sua potentia. Praedt. Anderli venit de supra Utinum non dubitans gentes Utinenses . . . . et super aqua nominata la Tor positæ erant ipsæ gentes in Villis, propè quas illi de Utino habentes eorū exploratores foris senserunt ipsos nullā custodiā habere de potentia Utinensiū. Et quia tempus erat multū pluviale & aquæ magnæ, et erant propè Castrum Savorgnani, quod ipsi de Padua habebant in eorū potentia & custodia, in quo erant multi pedites & bellicosi homines multum offendentes Utinenses, & alios circumstantes, ideoq. gentes istius Anderli Frot in majori securitate stabant in ipsis villis. Tunc Utinenses in Capitaneū ipsarū gentiū habebant quendā nobilē Comitē Theotonicum nomine D. Conradū de . . . . hominē antiquū in armis, multū sagacē & expertū rationibus ordinē imponere magistratuū, intellectoq. de inordinatis modis retentis per ipsas gentes inimicorū, modū dedit, et ordinē dandi eis conflictū. Quia invitis Utinensibus, & Rectore Venetorū omnes gentes Utinensiū tā forenses, quàm terrigenæ in equis & equabus portas Utini fecit exire, ipsorumq. inimicos reperiens in domibus eos invasit, & finalitèr die primo octobris in praescripto Millmō eos debellavit. & vix quod ipse Anderli cū Civitatensibus transiens aquam nominatā la Tor, & cum aliquibus suis gentibus Savorgnanū fugam rapuerunt. Et sic ipsæ gentes iniquæ per partē Utinensium fuerunt conflictæ ex peccato, ut dictum est, comisso contra ipsā Aquilegiensē Ecclīā; in quo conflictu mortui sunt et capti ultra quingentæ personæ. Et Utinenses, qui multū in minori numero erant, redeuntes ad civitatē Utini cum ingenti gaudio, & copiosis divitijs, equis, armis, arnesijs, carceratis victoriam et triumphū lætabundū porrexerunt. & ex ipsis gentibus in transitu ipsius aquæ, quæ magna erat, non respiciuntes propter impetū insultus, et nimiū timorē in ipsa aqua sumersi sunt. & cognito isto novo istæ gentes, quæ erant ante Spegnimbergum ob nimium timorē inducti de manè relictis omnibus eorū domicilijs, gardinis in magna quantitate factis, lapidibus bombardarū fractis, fugā rapuerunt; & in campo panem, vinū, & alia victualia multa permiserunt, euntes versus Sacillū. Et nisi fuerit conflictio praedta data ipsis gentibus, dicti de Spegnimbergo in crastinū firmiter se dedissent. Iste m. Anderli Trot cum suis gentibus, quæ ei remanserant, clandestinè Tulmentū transitus est, venit per sub Valvasonum, & hospitatus fuit in Cusano, et venit cū alijs gentibus versus montes, & venit ad damna Dnorū de Spegnimbergo super villam Sequalsi, & Sonimbergi, easq. quod remanserat combussit. Exinde venit ante Castrum Maniaci, in Villa tamen, et ad plateā relictis equis descendentes cum pluribus balistrerijs & arcerijs Englesijs venerunt currentes usq. ad bivium olim Antonij a Porta; contra quos glomerosa & laudabilis comitiva Nobiliū Maniaci, videl. D. Bartholomeus, Galvanus D. Baldassaris, & Odoricus q. D. Nichili consanguinei, & fratres,

relicto

relicto D. Luchino prudenti & sagaci ad custodiā portæ Castri prædᵗᵒ cū aliquibus ei deputatis ad invasionem prædictorū inimicorū hostilitèr, sagacitèr, & potenter se extendentes cum honorabili comitiva suorū fideliū vicinorū ipsos inimicos, qui jam venisse præsenserunt ad portā muri tegetū filiorū prædᵗᵒ olim D. Nichili super rivum, taliter cū gravi clamore suorū, & bellicoso insultu invadentes, quod ipsi inimici, qui ad portas ipsius Castri venisse putabant, relictis eorū falsis cogitaminibus, coacti, et non voluntariò, terga dare nostris usq. ad bivium prædictū se reducentes. Ibiq. fuit conflictio inter partes ipsas gravis, modo una pars extendens se contra aliā, & altera prævalens aliā, finalitèr nostri ferventi animo cū balistrerijs nostris, arcubus, mazzafrustis, frandegulis, lapidibus ipsos talitèr infestantes, quod ab inde recedere sunt coacti, eosq. ducere potentèr usq. ad mediū burgum & ultra. Qui verò videntes nostrorū potentiā prævalere cū eorū sagittarijs equos suos ascendentes vilitèr recesserunt a nobis. Post hoc verò gentes Dñi Paduæ positæ in locis suis, videlicèt in Sacillo, Canipa, Aviano, Turri, Meduno, & Bastia Montis-regalis, pedites & equites nos de Maniaco sæpissimè insultabant, ac in Valvasono, in Portugruario, in Scto. Vito, contra locum Cordevati, in quo Rodulphus q. D. Vidoli de Faganea erat Capitaneus, qui Rodulfus potentèr & bellicosè multa fecit contra inimicos nræ partis cum sua Comitiva, ante quē locum ultra quinq. vicibus inimici eos cum bombardis, & omnibus nocivis instrumentis eos insultarunt, intrantes in foveas, et spaltos —

B

Copia imperfetta della Storia di Aslino di Maniaco avuta dal Sig. Co: Fabio de' Sig.ri di Maniaco prima di ritrovar quella di Monsig.r Fontanini la qual copia non contiene la [illegible], terminando come la Fontaniniana solo alle parole: Fovias et Spalas, ma questa è la vera, e genuina essendo quella di Mons.r Fontanini l'autentica.

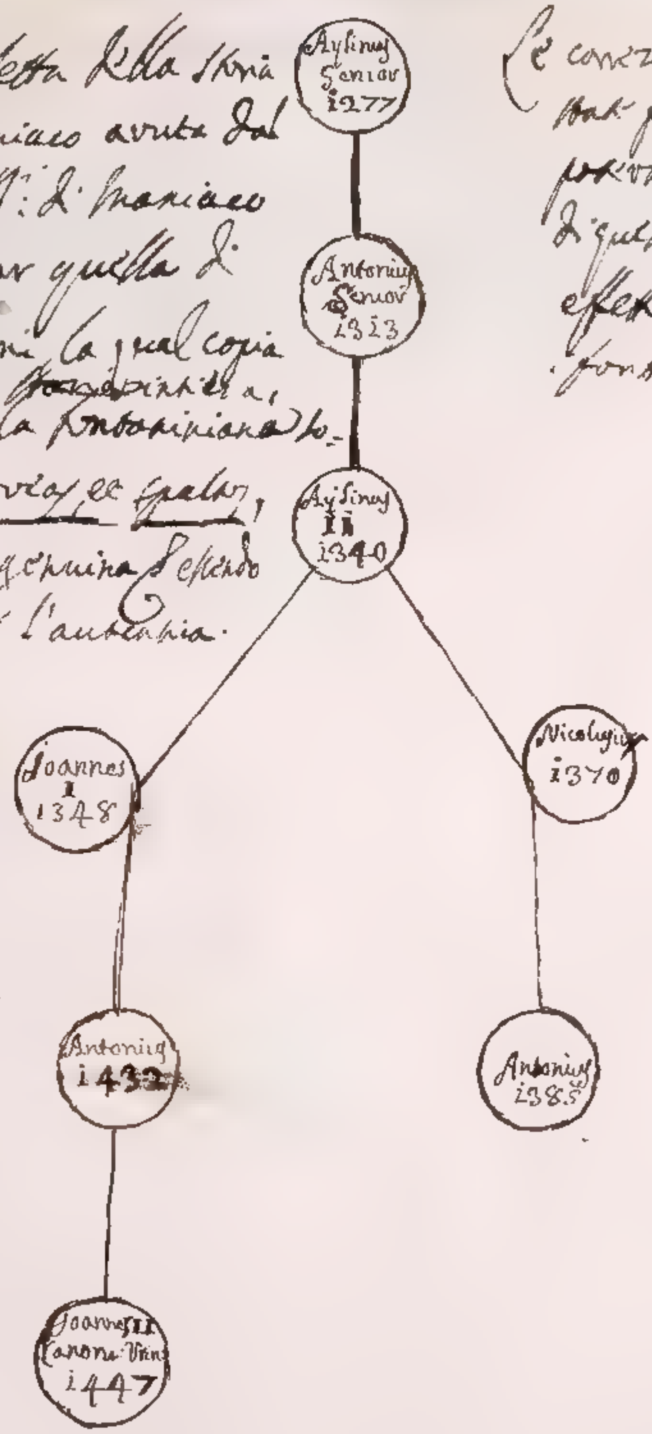

(Le correzioni della prefazione sono state fatte in supposizione di non poterci ritrovare una meglior copia di questa, le quali non hanno il suo effetto dopo ritrovata la copia Fontaniniana autentica.)

Noticia sopra la famiglia degl'Ailini

Dichiaracione dell'Albero precedente data, e sottoscritta dal Sig.r Co. Fabio di Meriaco

Adi 22 9bre

1733

1 L'antica famiglia degl'Ailini la quale fioriva nel secolo 14° ~~colle altre che abitavano~~ ove è il Castello di Maniaco è degna d'essere da noi riguardata anco dopo il corso di più centinaia d'anni che si estinse con onorevole e grata memoria havendo essa il merito d'avere successivamente prodotti tre valentissimi Notari li quali per lo spacio di più d'un secolo si può dire che abbiano co' loro scritti servito quasi di [illegible] ... insieme coi Protocolli di [illegible] questa famiglia, secondo le [illegible] 277, il Protocollo del [illegible] si dirà, è smarito. [illegible] il dì 25 Luglio col quale il [illegible] il Rev.do Diac.o Fygl.o del Sig. [illegible] redore senza intenzione [illegible] Bolzaij Noot.[illegible] a differenza [illegible] Ego. H. Apost.ca, sicche [illegible] minare se debba attribuirsi [illegible] se il nro Ailino fosse con [illegible] ... [illegible] raio alla pag.a 4., il quale [illegible] tiro nei Aylini Notarij. [illegible] conchiudere che il nro [illegible] spondente fosse a quello [illegible] si trasferisse ad abitare [illegible] umento, che ce lo dimostra [illegible] in un borgo, che [illegible] a Sopra di ciò questi riflessi [illegible] ... [illegible] pochi Protocolli del [illegible] e di quelli, che smariti [illegible] successori, cioè doppo le [illegible] una mentione. Perciò [illegible] alcuna cosa di positivo. [illegible] chiamasi Montereale [illegible] za del Castello, che deno[illegible] per qualità alcuna [illegible] tuo nome, quello del Castello molto più nobile [illegible] ... [illegible] do questa mia conietura [illegible] giorno: Primieramente il titolo di S. Maria della Chiesa di Calavenso uniforme al patr.le [illegible] a quello della Chiesa di Montereale. In 2.do luogo perchè leggesi che il d.o Calavenso era situato sulla riva della Cellina, nè altro luogo trovasi al presente in tale situatione, nè che

Molto Ill.e Rev.do Sig.r Sig.r Pron. Col.mo

Alli onori di stimatissimi commandamenti che ricevo dalla benignità di V.S. corrispondo col mio pur dovuto ossequio, ed insieme raccomandola di avermi sempre a debito di sempre obbedirla, alla prossima Quadragesima riceverò meco costì in Udine la Cronica dell'Ailino. Le do pure anticipatamente notizia, come presso noi non si attrova l'Originale della Cronica stessa, ma bensì una Copia, ed anche questa assai scorretta, come nel rileggerla s'accorgerà subito il di lei dottissimo discernimento, alla correzione di cui darano qualche lume le Croniche di Albertino Mussato, del Corio[illegible] di Rolandino da Padova, ma spettarà sempre alla correzione intiera. Mi riserbo alla venuta mia le grandezze maggiormente, ed intanto con il più divoto rispetto mi protesto

di V.S. Maniago li 15 Genn.o 1734

Dev.mo Obl.mo Serv.

Alvise Co. di Maniago

Al Co. Francesco Beretta

Udine

Notizia sopra la famiglia degl'Ailini

Dichiarazione dell'Albero precedente data, e sottoscritta dal Sig.r Co. Fabio di Maniaco

Adì 22 9bre

1733

1 L'antica famiglia degl'Ailini la quale fioriva nel secolo 14° tra le altre ~~che abitavano~~ allora il Castello di Maniaco è degna d'essere da noi riguardata anco dopo il corso di più centinaia d'anni che s'estinse con onorevole e grata memoria havendo essa il merito d'avere successivamente prodotti tre valentissimi Notari, li quali per lo spazio di più d'un secolo si può dire che abbiano co' loro scritti servito quasi di Istoriografi la nostra Casa. Cominciano le notizie di essa insieme coi Protocolli di Ailino il vecchio stipite del Casato (da cui sembra che questa famiglia, secondo l'uso di quei tempi abbia assunto il Cognome) l'anno 1277, il Protocollo del quale anno però colla maggior parte degl'altri, sì come si dirà, è smarito. Ben si conserva un istrum.to in Carta pecora sotto il dì 25 Luglio col quale il sig. Vendino q.m Vidulino di Maniaco investe di una sua Centa il P.e Diac.o Fygl.o del Sig. Gherardo pure di Maniaco: né per anco di d.o Ailino mi è stato nodore (?) senza antenzione di questa.

2 Si sottoscrive egli nelle autenticazioni: Ego Aylinus Sacri Palatij Not.s a differenza de' suoi successori, li quali colla formola ordinaria si sottoscrivevano: Ego N. Apost.ca, sive Imp.li auctoritate Not.s. La qual diversità non saprei determinare se debba attribuirsi alla varietà dell'uso secondo la differenza de' tempi, ovvero se il nostro Ailino fosse con qualche particolar carattere dalli Notai dozinali distinto.

3 Leggesi nel d.o suo Protocollo dell'an. 1287 sotto il dì 29 Genaio alla pag.a 4, il quale presso di me si conserva: Actum Calaresij sub. in Curtino mei Aylini Notarij. Da ciò non credo sicuramente che si possa con fondam.to conchiudere che il nostro Ailino fosse da Calaresso, e che per qualche impiego corrispondente forse a quello che ora sostengono i Cancellieri, ovvero per altro motivo si trasferisse ad abitare nel Castello di Maniaco, non avendo alcun positivo documento, che ce lo dimostri, né potendosi asserire, perciò che tal'uno ha Casa in un luogo, che di quel luogo egli sia. Nulladimeno ciascheduno faccia sopra di ciò quei riflessi, che gli sembrano propri.

4 Calaresso, sì come spesse volte si trova nominato nei pochi Protocolli del vecchio Aylino, che tuttavia si conservano, e nel sommario di quelli, che smariti si sono, così nelle Carte, e nei Protocolli delli di lui Successori, cioè doppo l'anno 1300, non trovo che di q.sto luogo se ne faccia alcuna mentione. Perciò arduo negozio sarebbe il determinare fondatam.te di esso alcuna cosa di positivo. Io per altro sono in opinione, che la Villa, la quale ora chiamasi Monteregale portasse in quei tempi il nome di Calaresso a differenza del Castello, che denominossi sempre Monteregale. Indi o per la vicinanza, o per qualsisia altra cagione che ancor la Villa assumesse, abolito il primitivo nome, quello del Castello molto più nobile. Li fondam.ti sulli quali io fondo questa mia conjettura sono: Primieram.te il titolo di S. Maria della Chiesa di Calaresso uniforme al pres.te a quello della Chiesa di Monteregale. In 2.do luogo perchè leggesi che il d.o Calaresso era situato sulla riva della Celina, né altro luogo trovasi al presente in tale situazione, nè che

ci sia stato per il passato trovarsi alcun antico vestigio, ne conservarsi alcuna memoria.

5. Per altro di questo nostro Ailino pochissime carte presso di noi più si trovano imperciocche oltre il sopracit.º Protocollo del 1287. non se habbiamo che due altri, uno (il quale può piuttosto dirsi frammento) del 1280, l'altro del 1291, et alcune pochiss.e pergamene, l'ultima delle quali, che contiene li patti preliminari per le divisioni tra li Nobb. SS.ri Conti figl.li del S. Oluvado di Maniaco, è del 1302; ne posteriore à questa ho per anche veduta alcuna carta di esso: Onde è cosa verisimile che egli in quest'anno se ne morisse. Certo è che la di lui morte è seguita al principio del 14. secolo, come si può vedere dalle autenticationi di Antonio di lui figliuolo del 1313. nelle quali si sottoscrive: Antonius q.m Aylini. Del resto per grande fatalità delle antiche memorie della nostra Casa non saprei dire se dalla negligenza degl'Antecessori, ò dalla consueta invidia del Tempo, ci è stata rapita la massima parte delle Scritture come si può vedere dal Libro intitolato Summarium Instrum Aylinorum nel quale si vedono sommariati li Protocolli degl'anni 1277, 81, 82, 84, 87, 88, 89, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98. Ne io ho abbondanza di energia per deplorare una perdita si miserabile, che mai non potrà compiangersi quanto basti perche mai non potrà ripararsi: del sopracitato Sommario, e delle di lui qualità veggasi ciò che da me è stato scritto sul principio di esso.

6. Ora per dichiarat.ne dell'Albero della Famiglia Ailina da me posto qui sopra conviene qui stabilire una verità, cioè che Ailino di cui ora parliamo fu Padre di Antonio, et Bisavolo di Giovanni successivi Notai. La quale asserzione manifestam.te si prova colle sottoscrizioni dell'uno, e dell'altro di essi, mentre del primo sempre leggesi dove si sottoscrive: Ego Antonius Aylini ff. Ego Antonius q.m Aylini; et il 2.do nel Processo per la causa che verte del 1393 tra il N. S.r Baldo q.m Salomone e Consorti di Maniaco dall'una, ed il Rmo Capitolo Concordiese dall'altra parte per li mansi di Fanna, ad una vendita che il Nob. S. Altenerio di Flagogna fece l'anno 1277. adì 13. feb. al Nob. S.r Oluvado di Maniaco di tutti li Beni, e diritti, che esso S. Altenerio possedeva in Maniaco rogata dal vecchio Ailino, e da esso Giovanni copiata, così si sottoscrive. Ego Joanes q.m Aylini de Maniaco ff. — Notarius olim Aylini bisavi mei mihi comissa, prout etc. Di più in moltiss.me Carte, che abbiamo di mano del d.o Giovanni tratte dalle note di Antonio, così egli: Ego Joanes q.m Aylini — Notarius olim Antonij Avi mei ff. Dunque se Antonio era Avo di Giovanni,

ne segue

ne segue che Ailino, il quale era Padre di Antonio, fosse Bisavolo di Giovanni.

7. Antonio dunque che fù il 2.do Notaio di q.ta Famiglia figliolo fù del vecchio Ailino: la prima carta che io m' abbia veduto di lui. è il Patto dotale della Sig.ra Odonica q.m Sammello di Maniaco maritata nel Nob. S.r Enrico di Belluno adi 24 Febb.o 1313; e l'ultima è l'assegnaz.ne fatta dal Nob. S.r Ealuano di Maniaco al S.r Osualdo suo Nipote della di lui porzione agli 21. di Genaio del 1346. Ne saprei se dopo di questo anno abbia egli scritto. Questo è certo che del 1348 egli viveva dicendo di esso il Sommario già citato degli Avi.e Ailini ad uno Protocollo di q.to anno: Legitur in prima carta Antonium Notarium vivere, et esse Tertona. Molte Pergamene di lui, et un Protocollo degl' anni 1340, e 1341 bettarvia si conservano. del restante con disgratia pari alle deplorate di Sopra, forse per le stesse ragioni si sono smariti li Protocolli degl'anni 1316, 17, 18, 19. 20, 42, e due frammenti degl' anni 1308, e 1309, li quali forse sono stati li primi da lui scritti. Si trovano per tanto tutti q.ti sommariati nel Sommario, ma chi sa che non ne siano periti degl'altri ancora, dei quali non si conservi nè pur questo miserabile vestiggio?

8. Fù il nostro Antonio quegli, che incominciò ad aver dipendenze dalla Casa di Ragogna, e questo forse per raccomandaz.ne del Sig. Oluvado, ovvero del S.r Ealuano di Maniaco, quegli marito, questi figliuolo di Sofia di Ragogna, e fù aministratore dell'eredità lasciata dal S.r Bertoldo, per la quale poi Giovanni suo Nipote dovette render conto come si dirà.

9. Ebbe un figl.o chiamato Ailino del nome dell'Avo; questo fù Ailino 2.do Padre di Giovanni p.mo Notaio nominato di sopra, e di Nicolussio. Due volte esso Antonio lo nomina nel suo Protocollo dell'anno 1340. Primieram.te ai 16. di 7bre: Presenti G. Aylino filio mei Notarij &, e poi in 2.do luogo nella stessa maniera di 4. di 8bre: di costui non si sà che abbia esercitato l'arte Notariale, nè altra memoria di lui si hà, se non che sia stato in q.to mondo.

10. Da questo Ailino dunque, il quale siccome abbiam detto, fù il 2.do di q.to nome, nacquero due Figli, Giovanni, e Nicolussio: Iohanes, et Nicolussius fratres, filij q.m Aylini de Maniaco emere duos Campos (leggesi nelle tante volte citato Sommario alla pag. 73., e nel 2.do volume de Protocolli di Pre.e Martino di S. Foca sotto li 2. Gen.o del 1370. Ioanes et Nicolussius fratres q.m Aylini &. Giovanni, il quale successe nel Notariato ad Antonio suo Avo, cominciò à scrivere l'anno 1348. così attestandoci il d.o Sommario alla pag. 70. Item legitur in fine Protocolli (cioè quello di q.to anno) quod ille erat Quartonus primas abbreviaturas Ioanis filij Dni Aylini de Maniaco et Nepotis Dni Antonij q.m Aylini de Maniaco. Molte Pergamene di lui si conservano, e tre Volumi di Protocolli: il presente, un altro che contiene la serie degl'anni 1384, e 1385, ma è quasi totalm.te guasto dall'acque: e poi acciochè anche in riguardo à questi la sua fortuna non fosse niente

migliore di quello sia stata rispetto à suoi Antecessori, riguardiamo infelicemente perduti quelli delli anni: 1343, 48, 49, 50, 52, 56, 57, 63, 67, 82, 83, 86, 87, 88, 93, sommariati tutti dal nro Benemerito Compilatore con de' frammenti di varij altri anni. e forse che molti ancora se ne saranno smariti senza che più se ne abbia di essi alcuna memoria. Non vedo che abbia scritto dopo il 1393.

11\. Ma ciò che rende il nro Giovanni anche tra suoi Antecessori distinto e di essi quantunque meritevoli ancor più Benemerito, si è il frammento della Istoria della guerra accaduta in Friuli à tempi del Patriarca Filippo d'Alanzone: da questa tutto hà ricavato quanto scrive nella vita di d.° Patria il Bellone. Questa oltre il darci una generale notizia dei successi che accadero in tutto questo Paese à tempi di sì ostinata guerra, e fatal guerra, ce ne somministra delle altre speciali della nra Casa, descrivendo ella minutamente qualmente li nri Autori si deportavono nella diffesa di q.to Castello più volte attaccato da Carraresi alleati del Patria: In essa si vede l'autorità di Nichilo, la prudenza di Luchino, il valor di Bartolomeo e si rileva il nome di quasi tutti gl'altri S.ri Consorti che in quel tempo viveano. Nè della veracità di lui può dubitarsi, poiche oltre l'esser contemporaneo, fù ancora, massime nelle cose accadute in Manicco, presente, et ottimamente concorda con ciò che scrivono li Gattari, e li Cortusij Scrittori di quei tempi; ma la disgrazia porta che perduto l'originale, le due copie che ne abbiamo, sono tutte mende, e guaste, e senza interpunzioni ed in moltissimi luoghi senza senso, e piene di lagune introdotte forse per incapacità de' Copisti à rilevare i caratteri dell'antico Originale. Ora io dolendomi di vedere questa preciosa memoria così sfigurata, e scorotta ho intrapreso di farne la copia che stà aggionta al fondo al presente volume, procurando, poiche altro fare non si è potuto, di restituirle la interpuntione, ed il senso col confronto del Bellone, de' Gattari, e de' Cortusij li quali si trovano nella raccolta del Muratori. Questo è quanto hò io fatto nella presente copia, la quale nello stato presente non dubito che non debba preferirsi alle altre due accennate di sopra: Ne altro occorre da dirsi degli Scritti di Giovanni.

12\. Fu egli in comitiva delli Nobb. S.ri Oluradino, ed Odorico Fratelli figliuoli del q.m S.r Volrico di Milano: assistette in Padova al Nob. S.r Mattia q.m Nob. S.r Niccolò in tempo di una di lui infermità. Accompagnò il K.r di Rodi Fra Venosio, mentre egli intervenne al Capit.o della sua Religione in Venezia;

e del

e del 1357 andato à Ferrara col Nob. Sr. Ossualdo rogò un atto con cui
la Marchesana di Ferrara Donna Beatrice donava à d. Sig. Ossualdo ogni giur
che aveva nelle ragioni della Sig.ra Mariabona di lui Consorte: Continuò, e forse
accrebbe la dipendenza incontrata da Antonio suo Avo colla Casa di Ragogna;
sichè scorgendo io ne' Protocolli di lui il molto che hà egli scritto degli
affari di quella Casa, e come spesso colà abitava non sono lungi dal
credere che sostenesse per qualche tempo l'impiego, che noi ora chiamiamo
di Cancelliere. Questo non ostante l'anno 1360 dovette render conto al
Nob. Sr. Simone q.m Michelo di Ragogna dell'aministrazione fatta dal d.o Antonio
e da Ailino secondo suo Padre dell'eredità del q.m Sig.r Bertoldo Zio del
d.o Sr. Simone. Ebbe per moglie Catterina figliuola di S. Dinato di Arzano,
ed i patti dotali ne sono registrati nel p.mo volume de' Protocolli di Pre Mar=
tino di S. Foca sotto li 23. 9bre del 1356. Ebbe un figliolo nominato An=
tonio di cui ne fà mentione Leonardo de Frixonibus ne' suoi Protocolli à 22.
Genaio dell'anno 1432. dove dice: cuius petie terre hi dicunq. esse confessas
à manu Heredum Antonij q.m Joannis Aylini de Maniaco; e questo è quel tanto
di notizie che abbiamo di Giovanni primo.

13\. Di Nicolussio altra memoria non si conserva, se non ch'ebbe un figliolo
chiamato parim.te Antonio, il quale si trova due volte nominato come testim.o
da Giovanni suo Zio nel di cui Protocollo dell'anno 1385. il quale stà nel
fondo del p.mo Volume dei Protocolli di Pre Martino ai 10, e 29. 7bre. Presen=
tibus Antonio q.m Nicolusij Ailini &
Due Antonij eran adunq. nello stesso tempo nella Famiglia Ailina Cugini

14 Germani: Antonio di Giovanni, ed Antonio di Nicolussio: (ma quì s'incontra
un nodo molto difficile da esser sciolto circa lo stabilire quale di questi
due Antonij fosse il Padre di Giovanni 2.do che fù Canonico di Udine. Per quanto
diligentem.te io m'abbia considerato questa difficoltà non m'è riuscito il ritro=
varne alcun solido fondam.to nè per l'una parte, nè per l'altra: La sola congruenza
del nome m'hà indotto in parte di attribuirlo più tosto ad Antonio di Giovanni
che all'altro Antonio, sembrandomi cosa probabile, ch'egli sia stato più tosto
denominato col nome dell'Avo, che d'un Prozio.

15\. Adunqu. io credo, che questo Giovanni fosse figliuolo d'Antonio di Giovanni.
Viene egli nominato da S. Giorgio figl.o di S. Giacomo di S. Odorlico di Maniaco
del 1439. p.o di Marzo in un Istrum.to di vendita che fece il Nob. S. Nicolò
q.m Galvano di Maniaco di un suo molino situato in Montereale sulla Roggia
della Colina, e vien detto lui che fosse Notaro: Presentib. S. Joanne Notario
filio Antonij de Aylinis de Maniaco: ma io non hò per anche veduta alcuna
carta di lui. Credo che egli menasse la maggior parte della sua vita

in Roma, finche ottenne il Canonicato, e percio' che è pochissimo, ò nulla scrivesse delle cose della Calbria. Imperciochè dalla Bolla concedutali per il Canonicato da Nicolò V. Papa, si rileva come egli era familiare, e commensale continuo del Cardinal di S. Sabina: Nos volentes dicto Ioanni, qui, ut asseritur, dilecti filij nostri Ioannis titulo S. Sabinæ Presbiteri Cardinalis familiaris continuus commensalis existit, premissorq. meritorq. suorum intuitu &. l'anno 1447. ottenne il Canonicato goduto prima da Christoforo de' Cavalcanti. Una copia della Bolla Papale, e del possesso venutami per mano, quantunque non autentica, per l'antichità però del Carattere, e per l'esattezza, molto autorevole l'hò qui voluta inserire come concernente molto al lustro del Personaggio e della Famiglia di cui trattiamo, dell'uno, e dell'altro de' quali non vi è più oltre memoria. &

Adì 11. Novembre 1733.

Io Fabio de' Sig.ri di Gravina

Joannes q.m Aulini Notarij Maniacensis

Fragmentum Historiæ Belli Forijuliensis, quod patratum fuit tempore D. Philippi de Alençonio Card.lis, et Aquilej Patriæ.

In Nomine Patris et Filij et Spiritus Sancti Amen.

Anno a Nativitate Dni Nostri Jesu Christi M.CCCLXXXI. Ind.e IV

Die Jovis 3.o Mensis Januarij; hora quarta noctis expiravit Rmus in Christo Pater et Dnus, Dnus Marquardus Stæ Aquilej Ecclesiæ Dignissimus Patha, bonus rector Patriæ Forijulij. et die Lunæ sequenti septimo Januarij ductus fuit et sepultus in Aquilegia; qui omnibus Nobilibus, pauperibus, Viduis, orphanis, et pupillis semper fuit benignus, pius misericors, et fuit natione Theutonicus Bavarus de Raspurch, postmodum vocatus ad Patriarcatum Aquileiensem, ad quem nobilis et circumspectus Dnus Michil de Maniaco missus fuit per totam Patriam ut instaret ei, quod Patriarcatum deberet acceptare, quia recusabat eum velle acceptare propter magnas guerras, et scandala, quæ erant in Patria cum Dnis Ducibus Austriæ; quæ guerræ ortæ erant sub Patha Lodovico de La Turre; et in ipsis guerris multi Nobiles de Patria Aquilegensis Ecclesiæ submissi erant Dnis Ducibus Austriæ et tam contra ipsam Aquilegensem Ecclesiam, eiusque fideles resistentes; et guerram facientes: In qua quidem guerra rebelles erant Dni de Spegnemberg cum omnibus eorum locis, et cum Castri sita prope terram Portus Naonis, Dnus Andreas de Pulcinico, Dnus Clebanus de Masodo, Dnus Jaina de Castilbergo, Dnus Joannes de Venusperg, qui tenebantur de fidelitate Aquilegensis Ecclesiæ, Terra Averzonis, et Nobiles de Bognea, erantque fideles Dnorum Ducum

Austrie. Dnus verò Dux Austrie Nomine Rodulphus, quem animum habebat contra Dnu Franciscum de Carraria Dnu Padue, cum intenderet à Dominio Padue eicere; et eo modo potentissimus, et Magnificus Dnus Barnabas Vicecomes Dnus Mediolani mirabiliter animum gravissimum habebat ad destructionem dicti Dni Padue; ita quod ipse Dnus Rodulphus Dux Austrie fuit Mediolanum tractatum cum ipso Dno Bernabove tam furialem destructionem dicti Dni Francisci, quam huius Patrie Foriiulij, quia Dnus Lodouicus de la Turre erat Patha et contrarius dicti Dni Bernabovij; et Dnus Franciscus confederationem fecit cum ipso Dno Patha. In ipso tractatu placuit Deo et eius Bme Matri Virgini Marie, sub cuius alis hec sancta Aquilej Ecclesia defensatur, ut pravi et impij infideles ipsius Aquilej Ecclesie corrigerentur, quia idem Dnus Dux Rodulphus in Mediolano mortis transitum consumavit, et sic eius tractatus nocere non potuit. Sed iam Dnus Franciscus de Carraria miserat suas gentes in Forumiulij Dno Pathe, et obsederat Spegnembergum, ibique stabuerat per plures dies ante Terram. Et hec fuerunt in M·CCC·LXIV in Vigilijs Sti Michaelis, hoc est insultatio guerre ipsius. Et non post longum tempus post inde Dnus Ludouicus Patha mortis transitum consumavit. Et Nobilis, et egregius Miles Dnus Franciscus de Savorgnano factus fuit Vicedominus Aquilejs Ecclesie, et processit bellicose ad guerram contra prefatos infideles, et alios subditos Dnorum Ducum Austrie, et per gentes Aquilegensis Ecclesie, et Dni Padue; multe afflictiones, et damna data fuerunt gentibus ipsorum Dnorum Ducum Austrie. Nam illo anno Civitatenses acceperunt Dnis de Spegnemberg Zucculam, et Dno Joanni de Villalta Varsevrum quæ

que castra illico diruperunt; et dum 700 lanceę intraverunt Patriã cum Potente milite Dño Valterpertoldo de Spegnembergo ad destructionem ipsius Patrię per dictas gentes Aquilij Ecclesię conflicte fuerunt omnes sub Fagarea, et vix ipse Dnus de Spegnembergo cum aliquibus fugam cepit in Spegnembergo, et alias gravissimas afflictiones habuerunt. Tandem gratia Jesu Christi, et eius Matris Virginis Marię ipsi de Spegnembergo postquã perdiderunt Castrum Prici, et Castrũ Zucule, quod ad terrã deiectum fuit per civitatenses, se reddiderunt Aquili Ecclesię, et Dnus Joannes de Villalta postquã perdidit Castrum Vruspergi pariter per civitatenses sibi distructũ et diruptum, illi de Stradaldo, et de Farna item se reddiderunt Aquili Ecclesię; illi de Verzono subiugati fuerunt et ad ultima deducti, et facti servitores Aquilij Ecclesię. Dñi de Ragonea fuerunt deducti ad ultima nihil habentes nesci; propter quod se dictę Ecclesię reddiderunt, et Terra Portus Naonis ad ultima fuerat reducta, et nisi fuisset adventus dicti Dñi Marquardi Patrię, qui venit in M·CCCLXVI· in vigilijs Natalis Domini, et per solũ mensem stetisset, se Aquili Ecclesię reddidissent. In cuius adventu tractata fuit pax per dictum Dnũ Nicolaũ de Maniaco inter predictos de Portunaone, et dictũ Dnũ Pathã Aquilem. Et isto modo coacti fuerunt prefati Rebelles sub ipso Dño Patha, et omnes de contracta infidelitate permanserunt. Cuius anima semper requiescat in Pace Amen.

Post vero dicti Rmi Dñi Dñi Marquardi Dignissimi Patrię Aquilij obitum, Rmus in Christo Pater, et Dnus Dnus Philippus de Alenconio Miseratione Divina Episcopus

Episcopus Sabinensis S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalis in Patriam Aqui=
lem in comenda per Ss.mum in Christo Patrem, et Dnum Dnum Urbanum
Papam sextum missus fuit et acceptatus per Castellenses, et alios quam plures
de Patria cum quibus erant Dni de Spegnembergo, illi de Savillo, de
cariza, de Aviano, de Cuccanico, de Prodano, de Sulmetrio cum parte
Carneæ (nam omnes non erant unanimes), illi de Cadubrio, quia
Dnus Philipponus de la Turre erat Capitaneus ibi, illi de Ple=
mona, de Valvasono, de Sto Daniele, de Cucanea, Dnus Ambrosius
Coniorodiensis, et multi alij: Terra vero Utini ipsum Dnum Philip=
pum Cardinalem in comenda acceptare renuit. Propterea
præfatus Cardinalis literas suas misit per totam Patriam,
et fecerunt unum Colloquium in Civitate Austriæ, ubi prædicti
omnes, videlicet Civitas Austriæ cum suis adhærentibus ipsum habere
devenerunt in eorum Dnum, et Pastorem. Utinenses vero cum
eorum sequacibus in comendam habere renuerunt, cum quibus nos
de Maniaco. Nam ad Principium missus fuit per eius Fratres, et
consortes præfatus Nobilis Dnus Nichil de Maniaco Utinum, qui
ibi iuravit et promisit cum Utinensibus eum velle habere in Pas=
tore, et Dnum, nisi esset creatus verus Dnus, et Patriarcha, vel quod
Pileum Cardinalatus non abijceret, et per consequens per futura
tempora tanquam Patriarcham verum posset habitare, et sic libertas
Patriæ totaliter foret secura, dicentes melius esse quod Patria
destruatur, quam libertas amittatur. Et isto modo in quacumque Civi=
tate, Castro, et Villa partes magnæ ortæ sunt de Fratre ad fratrem
de Consorte ad consortem, de Patre cum Filio; et non solum inter
homines, verum etiam inter mulieres tam civiles quam rurales tam

parvas

parvos, quam maiores; nec erat civitas, Castrum, aut Villa aliqua, in quibus non esset pars, aut districtum; et super his per Utinenses, et eorum partem missi fuerunt Ambasciatores sepius ad Summum Pontificem, ut verum Dnum Patham deberet mittere in Patriam more antiquitus observato, vel quod iste Dnus Cardinalis exiret Capella Cardinalatus. At Dnus Papa scripsit in contrarium, ut eum deberent acceptare. Et de hoc Utinenses, et eorum pars non fuerunt contenti, et sepius miserunt ad Dnu Ludovicum Regem Ungarorum requirentes pro eorum Capitaneis quam plures de fidelibus dicti Dni Regis. Et sic finaliter orta fuit lis, et discordia inter ipsos Civitatenses, Utinenses, et eorum complices. Ideoque Utinenses ibant multoties cum eorum Campo, et gentibus Civitatum Austrie omnia destruentes, et sic magna scandala, et interemptiones hominum, incendia Domorum, captiones hominum orta fuerunt, et subsequta, et alia gravissima, que quidem enarrare omnia longum esset. Et vere Utinenses, sepissime civitatenses cum eorum potentia superassent, id tarde, sed dure procedebant pro pace eorum ad aliorum, et aliorum de contrata destructionem, ut bene poterant, et potuerunt sepius. Civitatenses vero semper cum blandimentis, et variis voluntatibus, et verbis blandis, cum videbant se superari mittebant ad Utinenses eorum Ambasciatores dicendo unum, et aliud cum videbant sibi tempus faciendo, et de ipsis pro pace iudicando. At Dnus Franciscus de Carraria Padue Dnus ostendens se huic liti velle interponere tractatu habito inter Utinenses, et ipsum Cardinalem, et civitatenses, quod partes se

se in eundem compromiserunt, et sententiavit quod sub pœna 1000 Ducatorum quilibet obedientiam faceret ipsi Dño Cardinali, infra spatium dierum sex, et darent omnia Loca, et fortalitia ipsi Dño Cardinali.

Bellonus collocat hoc arbitrium Carraricasij sub anno 1389. Verum tamen contra autoritatem Patavorum et Joannis huius nostri, a quo tamen omnia hausit. Etiam bellum de quo hic agitur tunc temporis patratum erat, et Dnus Franciscus Senior iam abdicaverat die 29 Junij, Anno 1388, teste Piscatio Patavo; et haud scio an superstes fuerit ipse Alenconius. Et constat ex quodam promissorio Nobb. Dnorum de Ragonea ad dandum sacramentum dicto Alenconio extante in quodam Protocollo nostri Joannis sub die 13 Augusti Anni 1387, dictam sententiam prolatam fuisse ultimo Julij dicti anni 1387; De ipsa enim fit mentio in dicto Promissorio et dicitur iam lata, et promulgata dictis die et anno.

Tunc ipse Cardinalis promisit se daturum ipsi Dño Paduæ Sacilum, Portum gruarium, Montem falconis, Sclusam et certa alia fortalitia: et facta est illico eidem obedientia tam per utinenses, quam per eorum Colligatos, et per nos de Maniaco cum verbo et consensu dictorum de Utino. Tunc ipse Dnus Paduæ in Utino posuit penes ipsum Cardinalem Michaelem de Rabatt suum familiarem in Marescallum, quemdam Joannem de Padua in Vicarium, et omnes officiales ad sui beneplacitum, et in Utino retinendo suos familiares et cavallerios, taliter quod in Utino multi erant, et restantes; et finaliter Utinenses, qui videbant Patriam fere quasi in totum amissam, volentes ulterius relevare, discordiam habere inceperunt cum ipso Cardinale non

videntes

videntes ipsum Dominum, sed potius Dnum Patriæ. Tunc iterum cum eorum sequacibus liga facta ad guerram se posuerunt, et nos de Maniaco cum eis. At mortuo D. Rege Ungarorum, Utinenses tractaverunt ligam habere cum Ducali Dominio Venetiarum, et cum Dño Antonio de la Scala Dño Veronæ. Qua liga facta, tunc Utinenses tenere voluerunt ab omnibus de contrata, qui cum eis vellent esse pro manutenendo libertatem Patriæ, et quod libertatem non amitterent. Cum quibus Utinensibus illi de Savillo, de Caniga, de Aviano, de Cordovato de Spegnemberg, de Valuasono, de S. Daniele se volentes promiserunt contra ipsum Dnum Cardinalem. Tunc Duc. Dom. Venetiarum incepit serviere gentibus et mittere unum de Venetiis probatissimum Deputatum ad regimen Terræ Utini, et eorum Partes, et guerræ, et Dominus Veronæ unum misit, qui pro eo gentes faciebat et scribebat. Civitatenses vero ligam, et unionem fecerunt cum Dño Francisco de Carraria, Dño Paduæ, et Tarvisij, et ipse Dnus Paduæ ligam fecit cum Dño Comite Virtutum Dño Mediolani contra ipsum Dnum Veronæ, et ad eius destructionem, et Dñs Cardinalis fugat de nocte ceperat, et ivat Paduam. Utinenses igitur cum eorum gentibus iverunt ante Glemonam cum exercitu, et Terram depugnantes, Domos comburentes, vites detractantes; et finaliter illi de Glemona se parti Utinensium dederunt, et sic processum fuit contra Hilmetiros, et se parti dederunt, qui in Terra multi erant amantes Partem Utinensium, et sic tota Carnea sequenter se cum parte Utinensium posuit. Dnus autem Philipponus de La Turre, uno die dum castrum Clettæ exiuisset volens

volens ire ad alium locum, captus fuit et presentatus Utinensibus; prop-
ter quod loca dare eum oportuit Utinensibus. Et isto modo guerra
insultavit gravissima. Et Dnus Padue habuit tractatum cum Dno
Rizzardo de Valuasono qui potius erat Capitaneus in terra Portus
Gruarij electo Nob. Dno Albertino de Spegnembergo, qui ibi fue-
rat Capitaneus per dictum Dnum Philippum de Alenconio Et dum
ipsi de Utino dubitarent de dicto Dno Rizzardo, qui ut fertur
steterat continue Parte, in uno die Provisor Venetiarum equitavit cum
Dno Doijmo de Castello, et alijs nobilibus ad Terram Portus Gruarij, et
vocari fecerunt ipsum Dnum Rizzardum, ut ad eos veniret. Qui cum
venisset ei requisiverunt Castrum Portus Gruarij. Tunc dixit. Vos
Domini bene veneritis, non displaceat vobis, de mane vobis dabo
responsum. Et revertentibus in Castrum, subito ille nequam equitavit
in la Motta, que erat tunc Dni Padue, et cum Dno comite Jo:
anne a Barbiano Capitaneo magne gentis Pedum, et equitum, venit
in Portum Gruarium tam tacite quod quasi sibi expectantes
responsum ut fugam rapere potuerunt, nec cives terre ali-
quid senserunt, et terram ipsam sic proditorie receperunt
cum quibus gentibus ipse Dnus Cardinalis erat, veneruntque dicte
gentes cum magno furrore contra Sacilum, cum magnis bombardis,
et pluribus diversis artificialibus. Que inde recedentes, venientes
Sanctum Vitum, ibique Castrum circumdantes uno die ipsum deuicerunt.
Nam se parti dedit iniquae non obstantibus gentibus, videlicet
Lanceis quinquaginta, que ibi per Utinenses in eius succursum
misse fuerant, que illico exinde expulse, venerunt Utinum et
exinde

exinde redeuntes dictæ gentes, Dñi Paduæ, positis ibi eorum Ca=
pitaneo, officialibus, et alijs venerunt ante Terram Spegnember=
ghi, cum eorum infinitis gentibus pedihum, et equitum, curribus,
bombardis, lapidibus, victualibus, et alijs necessarijs. Qui de
Spegnembergo illicò se parti dederunt sine mora ob timorem
inducti, et exterriti non tollerantes ictum solum lapidis, nec ic=
tum unius balestræ, sed priusquam eas ad terram aplicaviscent
concordiam cum ipsis habuerunt satisfacienda. In qua terra
erant ultra 70 lanceæ partis Utinensis, et pedites in suffi=
cienti numero, pro eius defensione, et his non obstantibus se,
ut dictum est, statim reddiderunt adversæ parti Utinensium
eo quod concordium fuit Nob. Dnus Nicolaus de Zanna, pro quo
miserant, qui ostendens nolle se impedire de prefata guerra fortificatas
foveas cum bertaresis fieri faciendo et totam Villam Zanæ fortifica=
bat, licet finaliter tota fuerit destructa. Itaque exclusis ipsis gen=
tibus de parte Utinensi in terra Spegnembergi pro eius defensione
missis Nob. Dnus Nicolaus de Spegnembergo, qui multum dilectus,
amatus, et honoratus fuerat per Utinenses, et coram partem quasi
caput illius partis, cum reversus fuit Utinum (nam concordio facto
cum ipsis gentibus, et ipsis de Spegnembergo, reversus est Utinum,
quia moram ibi attidaes tenebat) cum intravit Terram Utini in
furore populi interfectus fuit, et ductus fuit super Plateam Utini
et permansit quasi per tota die. Tunc gentes prefati Dñi Paduæ, cum
quibus erat Prefectus Dnus Philippus de Alençonio Cardinalis, milia=
tis

videns se Citra Tulmentũ quęcunque fortalitia, et loca post quam Castrum Nobile Montis Jardinei antiquitus nominatum, hodie verò nominatus Maniacum, et Savilan, continuò Tulmentum transierunt et iverunt subitò ante Castrum Saviorgnani, ipsumque statim habuerunt non potenter, sed quia ob timorem rusticorũ qui in multitudine magna in eo intraverant, subitò se dedit. Propter quod durante guerra multi de parte contraria in eo stantes Terram Utini damnificaverunt cum aliis suis circumstantibus. Ipse autem gentes venerunt ante Terram Utini et videntes eis nihil posse facere, exinde recedentes venerunt ante Castrum Sti Danielis: ibi quindecim diebus steterunt cum magnis bombardis die noctuque iactus trahentes, et ad eorum defensionẽ dicti Utinenses equites et pedites miserunt. Quibus de Sto Daniele potenter se defendentibus una nocte in dicto loco ignem iactaverunt, per quem multę domus combustę sunt illa nocte, et procerto nisi a Deo eiusque gloriosa Matre Virgine Maria, a quibus omnia bona procedunt, et Sancta Aquilejensi Ecclesia defensatur auxilium ipsis de Sancto Daniele missum fuisset, locus ipse perditus foret. cum autem dictę gentes ante ipsũ locum venissent de mense Octobris, pluvię magnę a Deo missę sunt tam copiosę, et infinitę ut omnes aquę tam mirabiliter creverint, sicut a memoria antiquorum unquam fuerint, et per omnes dicebatur, quod Tulmentum et omnes lecti aquarum nunquã in tanta altitudine fuissent. propter quod, exercitus ipse non poterat aliunde mittere pro victualibus aliquibus et in Campo sancto famẽ patiebantur, quod pro pace ~~[illegible]~~ dedissent

ducatum

Ducatum unum et nisi fuisset, quod super campos rapas in magna quantitate reperiebant, quas comedebant, penitus ex ipsis multi ex fame mortui fuissent. Domini de Colloretto potenter se habuerunt contra ipsas gentes cum parte Utinensi inimicos sepius ledentes. Dni Candidus Zuffus, et Leonardus de Ragonea ob timorem videntes invito Dno Joannino se parti isti dederunt, eique ministrabant victualia pro posse. Qui dominus Joanninus domum superiorem obtinebat olim q. Rossi, et multum partem Utinensium amabat laudabiliter plorando oportuit finaliter fecisse, sicut fecerunt sui consortes, quia inter ipsos consortes non erat verus amor, et extentionis ipsis gentibus ipsum male contentum, nisi fuisset Dnus Morandus de Borgnaria, et Michael de Rabat, qui inter ipsas gentes Domini Paduae magni erant, quia Dnus Morandus erat Marescalus, ipse Dnus Joaninus missus foret Paduam tamquam carceratus, qui statim recedens ex ipso exercitu cum tacito, et secreto consilio praedictorum venit Ragoneam domum suam; et cessavit interim pluvia, et aquae diminutae sunt; tamen praefatae gentes Tulmentum transiverunt cum magno periculo, et multi in eo submersi sunt et venerunt in Zoppola, et Zavraria, et Castegliono, in quibus Villis per plures dies moram duxerunt nos de Maniaco sepissime invadendo, et non solum ipsi de exercitu, verum etiam gentes de Juvri, de Valuasono, de Spegnemberge sepissime nos de Maniaco insultabant. Nos vero de Maniaco ab omnibus nos invadentibus bellicose, et potenter cum fortissimis nostris fidelibus vicinis defendentes ipsos, et

ex ipsis

ex ipsis, et ultime cum ad nostram veniebant destructionem offendebamus. Uno die dum de exercitu ad nostram incipient circa ducenti equites, de quibus circa sexaginta venerunt in Cruisellam versus ad Plateam, et tertia, et maior pars ad Plateam Mariaci famuli, hora meridiei de nostris sexdecim sotij euntes in Cruisellam prefatos adversarios ex villa, expulerunt ipsos extra villam, et super via Coluarie viriliter prosequentes et ibi duo boni equi eis mortui fuerant; ad pontem vero, sive ad Plateam forte quatuor sotij invaserunt, qui intus de fortalitijs intrare satagebant, et ab equis iam descenderant, qui subito vix in equis ascendentes fugam in plateam receperunt. Tunc maior comitiva de nostris velociter in iuvamine nostrorum venientes, prefatos inimicos de platea cum sagitis, balestris et eorum armaturis viliter depulerunt, et per similem modum tertia societas de nostris persequens prefatos adversarios ad plateam Mariaci famuli turpiter ipsos extra Villam expulerunt, et ipso die certi ex ipsis inimicis euntes in Mariaco Livi commoti ex nimia tristitia, quia contra nostros triumphum non obtinuerunt, sed damnum et verecundiam receperunt, ipsam Villam Mariaci Livi combusserunt, et sic reversi sunt ad campum verecundanter admodum. Inde alia die reversi sunt mane ad nos in crepusculo diei cum toto exercitu peditum et equitum furtive de nocte euntes per latum Coluerie in Vorada, et exinde venientes per Colles, et montes. Quos tamen de nocte sentimus per quasdam mulieres de Basaglela habitantes in domibus mei Joannis Notarij q.m Aylini, que ad urbem ipsam iverant pro factis earum, que dum erant in ipsa villa audiverunt tubas, et sonitibus ipsarum

ipsarum gentium, ipsique gentibus vitij illico venientes mansiceà hora mediæ noctis nobis dixerunt, videlicet Nob. et circum[s]pecto Iuveni Dño Luchino q.m Nob. Dñi et Egregij viri Dñi Michili de Ma-niaco, qui Dnus Odoricus eius Frater nimia vexabatur infirmitate, taliter quod à toto se volvere non valebat. Dnus Baldasar morans habens Utini cum Filijs suis, tunc temporis Iacobum Laidę de Aviano cum Laurenzutto q.m Ioannis moræ in Domo sua tantummodo habebat, & Bartolomeus q.m Dñi Odorici erat super comitata Tivolij. Qui Dnus Luchinus illico habita nova à dictis feminabus de adventu dictarum gentium convocatis vicinis, et à somno excitatis, ut quilibet esset promptus ad [illegible] insultui adversariorum; quia Villam totam reliquimus, et relictam habebamus, et omnia nostra deduxeramus in Castro dum ipsæ gentes stetterant ultra Tulmentu, et recolligentes minuta et bladas, ac Vinum, ipsum Castrum nobilissimè divitijs implevimus, et in tanta copia, quod per annos quinque et ultra Castrum benè erat fulcitum omni-bus necessarijs. Qui verò vicini cum surrexissent, et oram ante Portam loci stetissent, nihil sentientes se dormitioni posuerunt. De mane vero in Crepusculo diei ut dictum est duo nostri Castrum exirent et ad villam iam aliqui ivissent, rumor ap-paruit, ita quod in Villa, et in Montibus insultatio nobis facta fuit; ipsæque gentes venientes supra Collem Ervisdum cum balestrijs grossis de Molinellis, et arganellis torchibus in Castro habebant in tanta copia, quod aer videbatur accensus; nec

nec propterea aliquod damnum nobis intulerunt. et licet multas sagittas iactaverint, tamen gratia Dei, et defensione bonorum vicinorum nihil nobis nocuerunt. In ipso die Villam totam combusserunt, et pauca tamen nobiscum fuerunt lucrati. Illo die mortui fuerunt de nostris Candidus Bassini cum uno telo in capite, et de eis multi percussi, et sic reversi sunt ad eorum campum in Castiglione, et Zavaria.

Nos autem de Mariaco non exterriti propter consumationem Domorum combustarum animum robustum sumentes, et ad nocumentum inimicorum porreximus, videlicet contra homines Meduni, qui ad nostram lesionem venire presumpserunt, cum felici Benello Domus Mariaci se pessime ante Portas Meduni euntes locum exterminando, et villicos capiendo, et bona ipsorum derobando in tantum, quod ipsi de Meduno se uno die parti nostre dare voluerunt; sed nullus fuit, qui signum concordi, et pactum recipere vellet, dum uno die ipsi de Meduno ex timore nimio capacium civium circa duxerent pacta requirentes. Nostri verò animum voluntarium habentes, non attendentes ad eorum requisitionem putabant nos illo die superasse, et intra muros villam totam cremaverunt, et campaneas, et gravissimum damnum illis intulerunt, et de eorum animalibus, et vicinis captivantes Mariacum conduxerunt. et sic quasi omni die nostri ipsos insultabant, et damnum gravissimum inferebant. Et uno die dum ꝗ Bortolomeus q.m Domi Odorici venisset de comitatu Tirolis ipsos de Meduno insultaverunt, et ex ipsis quatuordecim ceperunt de Mense Martij in 1346, qui dati, et presentati fuerunt prefatis Dnis Luchino, et Odorico fratribus, et quibus
impositis

imposita fuit talea Ducatorum 200; et duos alios habebant dicti Dñi in Carceribus pro quibus omnibus solverunt dicti de Meduno mille lib. sol. quos ego Joannes Notarius q.m Az[...]ini de Maniaco recepi in Castro Mizze presente Dño Nicolao de Zanna, et duxi in Maniaco.

Nob. Dnus Baldassar ante principium ipsius guerre moram trahens Utini dimi fecit Filios suos Utinum. Guerra ipsa incepit in 1385, in Festo Stæ Crucis, sive in Vigilijs ipsius Festi.

Et gentes Dñi Paduæ stantes in Turri nos de Maniaco invaserunt nullam ab eis custodiam habentes de Mane, cum Vicini exirent ad opus, et ad vindemiam, et ipsa die fuit captus q. Orlandinus prope domum Zanetti della Centa, sed per Brandilisium ipsius Filium, et alios vicinos illico fuit de manibus ipsorum redemptus, et erant pedites, et equites num.o 60 cum uno tamburino; tamen animalia aliqua secum duxerunt, et quemdam Brevigutium pauperem nostrum vicinum, qui tamen de eorum manibus fugam cepit.

Dnus Bartolomeus q.m Dñi Odorici venit de comitatu Tirolis post ipsum insultum nobis datum, et reperijt nos de Maniaco in gravibus guerrijs, et discordijs specialiter cum pugnatis de Meduno, et turre campanile ad terram deiecerimus, et villam Cremaori ferebantur. Post vero suum adventum dictus q. Bartolomeus potenter et animose procedens ad guerram, sepissime cum sotijs tam de contrata quam forensibus ipsos de Meduno invadens eos bellicose destruxit. Et quasi omni die nostri per montes, et per planum eos infestabant, et ad tantum deduxerunt, quod antenhi gravius inter ipsos

ipsos consortes de Meduno facta est, in qua discordia Joannes grandis q.m Dni Francisci, et Joannes parvus eius nepos expulserunt q. Jacobutium q.m q. Nicolussij, quia ipse Jacobutius, et Thomasius q.m q. Philippi eius consanguineus condolebant esse cum hominibus Maniaci in discordia, videntes se nihil posse nisi patrueliorum destructionem, et eis apparuit impossibile. Tunc tractatu habuerunt ipsi Jacobinus et consanguineus de Mense Julij cum eorum Villis, et ipsos Joannem grandem, et parvum expulserunt, et tamen in se retinuerunt ad honorem Regis Utrensium, et miserunt Maniacum per succursum sociorum quibus nos de Maniaco ad sufficientiam misimus socios, qui cum eis habitabant, habentes continue castrum nostri socij in custodia. Et in praefata guerra nostri de Maniaco finaliter destructionem dederunt Villis, arbores, stozhas, sorhilia, vasa, ventas, et alia supellectilia Maniacum ducentes, et quod ducere non poterant, cremabant nihil penitus dimittentes.

Et nota quod regnante guerra inter nos de Maniaco, et ipsos de Meduno, homines Fannae satis aperte, sic, ut nos sentiebant ire contra ipsos, sive per Villam Fanae sive a parte inferiori, sive per montes, sicut nos ire sentiebant per signa fumi, vel nuncios eis notum faciebant, et in hoc magna inimicitia regnabat inter nos de Maniaco cum ipsis de Fana. Praeterea ipsi de Fana, et specialiter Antonius Bosavani et corradus Calne (qui tamen per nostros adversarios fuit interfectus, et sic ut meruit mercedem suscepit) et alij circa Bastia ipsos de Meduno retinebant absconsos,

absconsos ut hora aliqua nostros euntes Zanae possent capere, et depreda=
ri. Item consentiebant, et consenserunt quod quidam Varias Boemus
familiaris Dñum Luchini, et Fratrum eadens Dom Dño Nicolao fuit
captus in Villa Zane: et sic per ipsos de Zana nos de Maniaco male
tractabamur, et multoties capientibus nostris captivos prope villam
Aviae, et super Dominio ipsius Villae, vel animalia grossa, et minuta
Dñus Nicolaus habitans Mizzae Maniaco suos nuncios mittebat rogan=
do, ut relaxarent cum blandimentis, cui saepius complacuimus, non
propter favorem ipsius tamen, sed quia gentes Dñi Zanae stantes
Stedruni in Valuasono, et alijs locis non requirerent ad nostram lesio=
nem sic, ut benedactus in malitijs facere sciebat. Et penes se
habebat quendam fratrem Christoforum Abbatem Zanae genere Zama=
gnolum requirer contra nos de Maniaco Laborantem consilijs penes
ipsum Dñum Nicolaum, et ad omnia nostra nocumenta instiga=
bantem cum certis alijs rusticis de Zana, quos ipse Dñus Nicola=
us deportavit ad regimen Villae Zanae sic ut fuit Cantta Nico=
lussius de Mielo, quibus eorum prava animositas ad regimen
male successit, ut inferius de veritate narrabitur. Iste Dñus
Nicolaus de consilio ipsius abbatis, et Depeubatom ultra annum
continue fecit fieri foveas circa locum, spinnatas, sjabras,
Domunculas, et quod omnes de Zanna conducerent sua in Mizza
ostendens tamen se de ipsa guerra, nihil velle impedire, neque
cum aliquibus partium ad lesionem alterius se velle imiscere, dicens:
volo

Volo stare pacifice, et cum nulla partium partem capere, sed si quis me offendet, me ab eis defendam, et pro mei deffensione me fulcio, sed non ad lesionem alterius. Et tamen contentebat, quod quidam Thias filius Leonardi Papiti stabat in turri, et veniebat in Jana, et tamquam quidam Antonius de Verona, qui fuit, et erat Capitaneus S.ti Viti, venerunt usque ad castellum sub Porta Castri à latere versus occidentem.

Tunc requisivit dictus Dnus Bizzardus, ut aliquis de Domo Maniaci eum, et sotium audiret. Tunc ex deliberatione facta inter Dnos Bartolomeum, Talucanum filium Baldasarij, Luchinum, et Odoricum Fratres Olorandinum q.m Bartolomei et aliorum fidelium vici=norum de Maniaco, ipse Dnus Luchinus intimidus, et amabilis toti populo ipsius Castri cum honorabili comitatu suorum fidelium associatus exiens ad ipsius Dni Bizzardi presentiam venit, et aliorum, qui ibi venerant pro parte dicti infelicissimi Dni Comitis Naturalis. Quem cum ipse Dnus Bizzardus, et eius sotius multo cum honore excepissent, tractare cum ipso ce=perunt ipsum castrum requirentes ex parte dicti Dni Comitis filij dicti Dni Padue, quod pacifice dari in eius manibus poterant non tentata ipsius vi, et potentia, quodque custodiendum, et salvandum dicebant nomine Dni Phillipi de Alenconio Cardinalis. Quod si eidem darent, multa pro=mitebant se operari velle pro ipso Dno Luchino, fratribus, et consortibus suis penes ipsum Dnum Padue, et quod eos haberet bene recomissos. Quibus dictis ipse Dnus Luchinus iuvenis sapiens et prudens res=ponsum fecit; et primo honore ~~[illegible]~~ eis, qui illares suam intentionem

tuentes

putantes illico obtinuisse gaudentes sumpserunt prestitum ei honorem. Sed stantibus ipsis in his verbis multi ex exercitu cum falacibus animis simulantes per viam inter castrum, et Collem Zuddam, armati cum pallis ferreis, sapponis, et malleis venerunt usque prope muros sub Domo olim Dñi Luchini, ubi dicitur Abbatia Cibi, quam Bartolomeus edificare fecerat stallam equorum sub domo prefata nescientes Dño Luchino, et qui cum eo erant, et licet custodes nostri stantes super muris bene viderunt, nihil dixerunt, qui tregua data erat inter partes, non considerantes malitiam ipsorum, et eos falaciter venire, immo putantes concordiam sequi inter partes. Finaliter ipse Dñus Luchinus tamquam dominus sagax, et providus, multum prudenter, constanter que et robusto animo loquens ipsi infelicissimo Dño Gerardo, et eius sociis his verbis allocutus est, et responsum fecit: Dñi Vos nuncios missos per vestrum comitem, et capitaneum una cum ipso vestro Capitaneo, et aliis suis sequacibus latere non credimus, Nos de Maniaco fore confederatos cum Ducali Dominio Venetiarum, et Utinensibus, et cum eis prestitisse nostrum sacramentum, partes eorum nostro posse obtinere debere et velle. Nostre intentionis est prestitum sacramentum nostrum, et promissionem nostram potenter velle obtinere, ne verbis nos permitere terreri. Ite ad Utinenses, vel mittite nuncios vestros: hec eis nota facite; et sic ut ipsi per nos conati facere facient, vel disponent nos facere debere, sic nos promittimus indifferenter et

statim

statim velle facere et faciemus. Si vero vos cum potentia vestra contra nos fideles partis nostre facere tentabitis, potenter nos tueri velle, et paratos reperietis fidem nostram prefate nostri partis servare animo constanti et robusto. Nec credatis nos pavidos esse nec aliud responsum posse de nobis habere, quam quod istud felicissimum Castrum nostrum pro nobis intendimus servare, ipsumque contra vestram potentiam tueri et defendere velle. Quod si a mandatis nostris ipsum subtrahere volueritis non verbis, sed factis ipsum vos in prelio habere non expedit. Et nos scire volumus, quod omnes in Castro nostro inclusi sumus unanimes et non claudicantes, et dispositi potenter ipsum Castrum obtinere velle ad honorem et statum Sancte Aquilejensis Ecclesie et partis nostre prefate, et nostrorum. Dum hec agerentur, quamquam treuga data esset inter partes, tamen ipsi de exercitu tamquam homines infidi non cessabant foveas facere pro eorum bombardis aptandis, et ad muros ut ante suprad. est venire.

Forte eo tempore acciderat, ut quidam vir honestus, et valens nomine Joannes Bevilacqua in armis, patronus Utinensis, conestabilis viginti quinque equitum qui missus fuerat in succursum terre infidelium Sacilensium per Utinenses, et Rectorem Venetorum qui in Utino morans trahebant pro Ducali Dominio Venetiarum, veniens per sub montes, cum applicuit cum sua comitiva Avianum reperit Sacillum esse datum parti adverse, et ipsos de Aviano iam claves ipsius loci Aviani misisse per eorum nuncios Sacillum ipso infelicissimo Dno Comiti, propterea ipsi

ipsi de Aviano eundem Joannem cum prefatis sotijs suis illico se licentiaverunt.
Qui statim venientes per submontes ob timorem inducti videntes ipsas
gentes talia loca fortissima necnon tantum timere venerunt in ipso castro
constanti, et fortissimo Maniaci referentes gesta per infideles ipsorum
locorum. Admirati multum fuimus nos de Maniaco non tamen pavi:
:di facti, nec a nostro proposito bono aliqualiter moti; immo animum
quisque nostrum sumpsit fortiorem in obtinendo velle ipsum castrum
et provisionem ipsam factam nostre parti. Ideo rogavimus ipsum
Joannem, ut pro nostra et loci nostri prefata defensione nobiscum
esse vellet, et si gentes ipse ad nos venire presumerent, quod
contra ipsas intendebamus nos potenter ferire, nec facere velle
prout prefati fecerunt, et nobis aquirere infidelium famam.
eisque promisimus solvere pro rata temporis in quo nobis
servirent, eosque benigne tractare. Qui videntes nos tali animo
animo, et velle, constanter steterunt nobiscum, et reperti sunt
omnes boni, et utiles ad defensionem nostram, et que eis promisimus
fecimus, et constanter a nobis recesserunt, videntes nihil contra nos
posse operari de mane die sabbati vigesima prima mensis septembris,
cum omni eorum potentia venerunt ante terram Spegnembergii, et ut
dicebant ipsi Dni de Spegnembergo Castri se illico dare parati
erant, sed unus habuit dicere. Non potuerunt Maniacum recu:
:pere, quia potenter se defenderunt. Nos semper eramus
reverendati nos tam cito reddere, ex isto verbo se abstinuerant et

ante terram

ante Terram Spegnembergh: steterunt diebus undecim habentes ad

Combardiis, qui de Spegnembergo multoties se jactitare voluerant

de Dnus Venceslaus miles, qui dubitabat venire ad manus Dni Pa=

duae, quia eum non amabat multum operatus est, ut se sui consortes,

et Utini non redderent, et nisi forent socij Forenses missi per

Utinenses, et rectorem Veretoru, se sine dubio dedissent parti adver=

sae. Interim vero apparuit gratia Dni nostri Jesu Christi, et

ejus gloriosissimae Matris Virginis Mariae, sub cujus alis ista

sancta Aquilej Ecclesia defensatur. Quidam enim homine

Anderlinus Jortus, qui admodum sotietatis steterat steterat

ad damna ipsius Stae Aquilej Ecclesiae missus per ipsum Dnum

Paduae per villas stratae Altae sub Utino eundo, ne ipsi

Utinenses cum suis gentibus se movere auderent in succursu

suae partis contra alias gentes, quae erant ante Spegnembergum;

cum quo Anderlino erant civitatenses Austriacales, in qua sotietate

erant ultra mille equites, et pedites multi; et fuerunt in Aquilea,

ibi robantes Ecclesiae sanctissimas figuras, et Cruces, apparuerunt

ex hoc multa miracula; Nam quidam de Fulmino ferens re=

liquias ibi receptas, tota nocte equitavit putans ivisse Domum,

quia viam bene cognoscebat, reperijt se esse ante portas Aquilejae

et sic

supra l: 9 vidimus Spegnembergum a gentibus Dni Paduae iam in millesimo trecentesimo octogesimo quinto captum fuisse, quomodo ergo nunc a gentibus iterum obsidetur? Forte a . [illegible] Utinensium fuerat recepta.

receptus. Quod tamen a nostro historico non memoratur, aut in lamiis nostris exemplarium perditum est.

Et sic reversus ad altare ibi eas reposuit. Item apparuit quod quaedam Figura Virginis Mariae, super qua derobata fuerant ornamenta eius, se inclinavit cum capite, et sic hodie stat, ubi cum elevato capite stabat. Apparuit etiam, quod unus conestabilis qui Coronam unam in dicta Ecclesia Aquilegiae receperat argenteam, quam ex eius superbia in Valvasono habitans super humeros ferebat, quod valde captus illa infirmitate mortuus est. Item apparuit quod quidam Italicus, qui similiter Coronam unam argenteam in Ecclesia praefata receperat, ipsamque perdiderat et emerat equos, et se ipsum induerat cum argento, vermes eos omnes equos, qui erant septem invasit, et ipse post pusillum tempus mala morte clausus est. Et publica vox et fama erat, quod Paduae, Tarvisij et in aliis civitatibus multi, qui fuerunt ad desolationem ipsius Ecclesiae morte subitanea moriebantur, aut valde aut in divitijs paupertate … bantur: et sic vox erat aperta, quod ex peccato in ista Ecclesia comisso ista discrimina eis occurrebant, et pro ipso peccato Dnus Paduae expulsus est de omni sua potentia, ut inferius describetur.

Item cum praedictus Anderlinus venisset de ripa Utini, non dubitans gentes Utinenses. . . . . Et super aqua nominata la Tor posuisset suas gentes in Villis, prope quas illi de Utino habentes eorum exploratores, senserunt ipsas nullam custodiam habere de potentia Utinensium, quia tempus erat multum

pluviale,

pluviale, et aquę magnę, et quia erant prope Castrum Savorgnani quod ipsi de Padua habebant in eorum potentia, et custodias, in quo erant multi pedites, et bellicosi homines multum offendentes Utinenses, et alios circumstantes: ideoque gentes illius Andreini in minori securitate stabant in ipsis Villis: hinc Utinenses habentes in Capitaneum suarum gentium quendam Nobilem Comitem Teutonicum, nomine Dnum Conradum de............ hominem antiquum, in armis multum sagacem, atque expertum qui intelecto de inordinatis modis tenentis per ipsas gentes modum dedit, et ordinem eis dandi conflictum equis, et equabus portas exiverint, ipsosque inimicos rapientes in domibus eos invaserunt, et taliter die 12da Octobris in suprascripto millesimo eos debellaverunt, et vix ipse Andreinus cum aliquibus suis gentibus Savorgnanum fugam rapuit transiens aquam nominatam la Tor, et sic ipsę gentes iniquę per partem Utinensium fuerunt conflictę ex peccato ut dictum est comisso contra Aquilejensem Ecclesiam. In quo conflicto mortui sunt et capti ultra quingentę personę; et Utinenses qui multum in minori numero erant redeuntes ad Civitatem Utini cum ingenti gaudio, et copiosis Divitiis, equis armis, arnesiis, et carevaziis, victoria, et triumphum letabundum porrexerunt. Et ex ipsis gentibus in transitu ipsius aquę, quę magna erat, nec respicientes propter impetum insultus, et nimium timorem in ipsa aqua, submersi sunt.

Cognito autem isto novo, gentes, quę erant ante Spegnimbergum ob nimiam

ob nimium timorem inducti, de mare velichis omnibus eorum domicilijs in magna quantitate factis, et lapidibus bombardarum fractis fugam rapuerunt, et in Campo panem Vinum, et alia victualia permiserunt eundes rectas Sacilum; et nisi fuisset conflictus prefata data ipsis gentibus, ipsi de Spegnembergo in Castrum firmiter se dedissent.

Prefatus autem Andreutius erat cum suis gentibus, que ei remanserant cumque clandestine Tulmentum transijsset venit per sub Valuasono, et hospitatus est in Casaro, et venit cum alijs gentibus rectas montes ad manum Dnorum de Spegnembergo, super Villa Segualti, et Colomberij, easque que remanserant combussit. Et inde venit ante Castrum Maniaci, et in Platea velichis equis descendentes cum pluribus ballistrerijs, et archerijs venerunt currentes usque ad Burium olim Antonij a Porta; contra quos glomerosa, et laudabilis comitiva Nobilium Maniaci videlicet dnus Bartolomeus Palearius filius Dni Baldasarij, et Odoricus qm. Dni Nicholai relicto Dno Guchiro prudenti et sagaci ad custodiam Castri prefati cum aliquibus ei deputatis ad invasionem prefatorum inimicorum hostiliter, et sagaciter, et potenter se extendentes, cum honorabili Comitiva nostrorum fidelium Vicinorum ipsos inimicos, qui iam venisse presenserant ad portam mari Tegetum filiorum olim prefati Dni Nicholai super rivum, taliter cum gravi clamore, et bellicoso

insultu

insultum inuaserunt, quod ipsi inimici, qui cum ad portas ipsius Castri, se uenisse putabant, velictis eorum falsis cogitationibus coacti, et non voluntarie terga dederunt nostris, se usque ad Brinam properando reducentes; ibique fuit conflictus inter partes ipsas grauis, modo una pars extendens se contra aliam, et altera praeualens aliam; finaliter nostri cum feruenti animo balisterijs nostris, arcubus, marzafrustis, frandeculis, et lapidibus ipsos taliter infestarunt, quod ab inde recedere sunt coacti, eosque durerunt potenter usque ad medium burgum, et ultra. Qui uidentes nostram potentiam praeualere cum eorum sagittarijs equos ascendentes uiriliter recesserunt a nostris. Post haec uero gentes Dñi Paduae positae in locis suis, videlicet in Saulo, Caniza, Auiano, Turri, Meduno, et Barbi montis regalis pedites, et equites nos de Mariaco saepissime insultabant, ac in Valuasono in Porta pario in S. Vito .... contra locum Cordonati, in quo Rodulphus potenter, et bellicose multa fecit contra inimicos nostrae partis cum sua comitiua. ante quem locum ultra quinques uicibus inimicos cum bombardis, et omnibus nociuis instrumentis insultauit intrans in foueas, et spaltos ....

Reliqua desiderantur.

Informaz.^e del Sig.^r Dr Brunalleo Brunalleo di Spilimbergo

Le Scritture del Sig.^r Bilino, et altri Nodari in Spilimbergo passarono nelle mani del Sig.^r Alvise Flavio Nodaro in Udine.

Da queste passarono nelle mani del q.^m Rev.^{do} Sig.^r D. Venerio Nodaro parimente in Udine, come apper in Archivio.

L'erede di questo Rev.^{do} Sig.^r Venerio passò nell'Nob. et Ecc.^{te} Sig.^r Alvise Ottelio suo Nip.^e ex sorore.

Informatomi con diversi Sig.^{ri} Notari del Collegio di questa Città, s'ho potuto aver alcuna notizia se tali Sig.^{ri} Ottelij siano stati riposte negli Archivij di questa Città le scritture sud.^{te}

Mi ricordo bensì che l'an: 1701 nel mese di Luglio, ricercato dal q.^m Nob. Sig.^r Alvise Ottelio gli estrassi diverse carte con supplica a S. Serenità ad effetto di esser decorato del tit. di Co:, e con tal occasione il med.^{mo} mi fece vedere un armaro grande ripieno di Protocolli degli Autori di sua Casa, e di altri Notari, dicendomi, che voleva un giorno fare un inventario di dette scritture, e poi consegnarle negli Archivij principali di questa Città.

L'originale di questa carta è presso di Co: P. Abb.^e di Spilimbergo

---

Giorn: de Lett.^i d'Ital.^a Tom. 9 Art. 3.

La Storia di esso (Gio: Bilino) ancora inedita comincia così: *in nomine Patris, et Filij, et Spiritus Sancti Amen, anno a nativitate Dni nostri Jesu Christi 1341* finisce nell' ottobre del 1387 con le seguenti parole: così appunto *volente inevitabili fortuna, et spatio*. Il du Cange nel nomenclatore premesso al suo Glossario latino-barbaro registrando la Cronica dell' Bilino ma forse su la fede del Vossio.

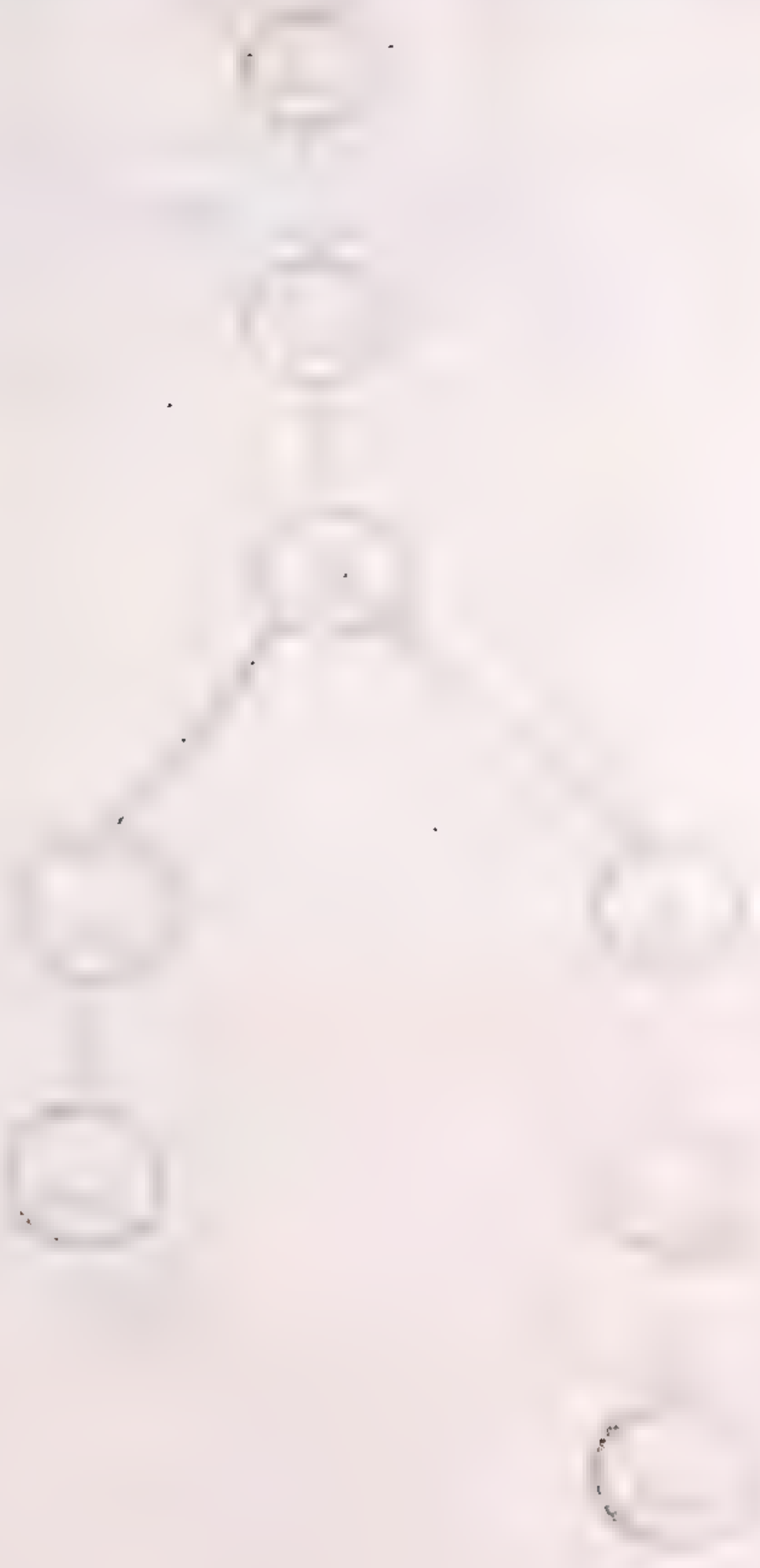

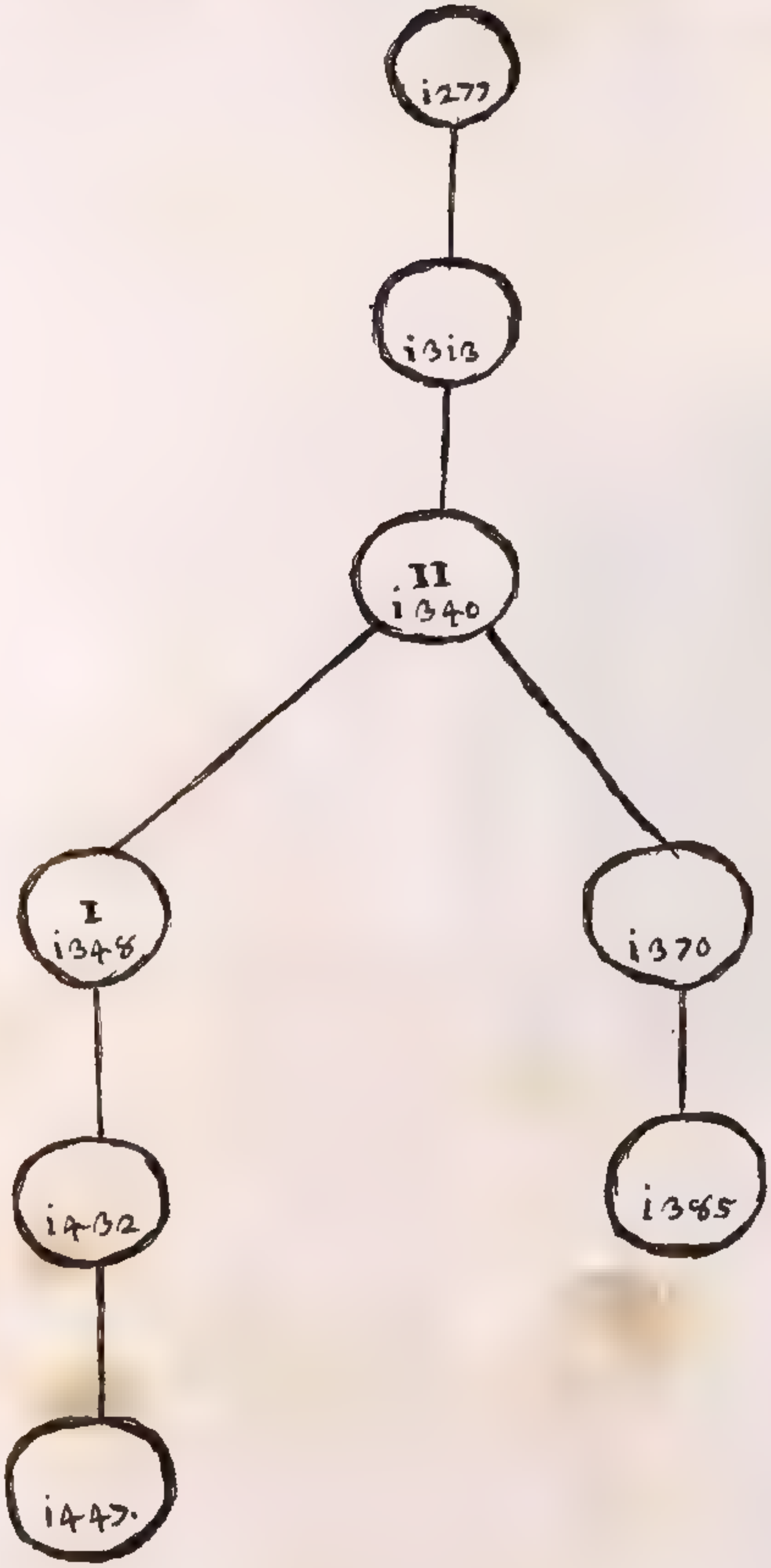

1277
1313
II
1340
I
1348
1370
1432
1385
1447.

C

Altro Pezzo della Cronaca Atiliana cavata da una copia del Bellone, che termina la medesima: restandovi una lacuna tra questa e quella del Fontanini.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

pag. 48. in 4.to
Ab hac pagina incipit Codex propria manu Belloni scriptus, qui extat apud Ettoreum Utinensem, Aquilejae Canonicum. Paginae priores desunt.

non solum ipse, verum et ex sua comitiva quamplures carenti vulnerati et mortui remansissent; sed sui in juvamine ipsius eorum Dni ad terram prostrati, ipsum elevaverunt; et sic ipsis existentibus in quadam domo Agnetis Sutricis, quidam juvenis Lombardus pulcher homo longus staturae putans aliqua lucrari secutus est eum. Quidam nomine Venutus juvenis et parvae staturae nimium, et sine lancea vel aliquid in manu, quia a somno excitatus dormiens, in ipso burgo cum pugnis exprimens contra istum magnum. Homo iste longus ipsum parvum cepit in suis ulnis, ipsum velit nolit portans extra domum ipsam; sed videns se sic portari, et carens omni potentia et defensione, se erexit contra Lombardum, et illico ore aperto ipsum cum dentibus acutissimis per nasum capiens potenter ipsum laniando et stringendo taliter ipsum duxit et induxit, quod extensis manibus ipsum illopum a se libenter alio abire permisisset; sed ipse priusquam ab eodem relaxaretur totus in Cerabulis ex gravi dolore deterpatus, quod ita loquar deterius, permerdatus est, et se reddidit eidem. Qui Venutus postmodum per ora vicinorum vocatus Tacin can. Illum Longobardum secum carceratum ducens permerdatum in castro, taliter quod omnibus magnus foetor erat talis qualis unquam fuerit de tali putredine, quem penes per tres dies ob ejus verecundiam in Maniaco servavit, ut eo modo cognitus foret et truffatus cum naso toto lacerato, et preteritis ipsis tribus diebus, tunc receptis sibi armis non libenter, quia taleam ab eo nolens, sed per multos rogatus, eum abire permisit, quia pro talea passus fuit dedecus et damnum. De cujus captivitate ipsis de Tanna suisque gentibus satis fuit dolor et tristitia in illa hora in qua ignem imposuerunt in burgo praedicto, videntibus nostris XL.a sociis, qui stabant in custodia curruum, ignem positum in dicto burgo fore accensum, tristitia maxima commoti, eo quia non aderant considerantes solummodo insultum fore datum,

illico velocissime venientes versus castrum ipsum; quum fuerunt in Magredo Colvere sub Centa Ecclesiae Beati Mauri patroni Mariaci, senserunt gentes ipsas euntes Fanam; et venientes superius prope strattam Campi obviaverunt certis portantibus unum puerum aetatis annorum V. Dixerunt, qui estis? et illi quoque: qui estis vos, quis vivat, D. Pad. Et nostri dixerunt, vivat felix lega Utinensium et moriatur currus: et sic nostri invaserunt eos, et illi pauci erant; tamen puerum filium Andreae Merlave, qui propens istis erat, et conductorem pueri cum tribus aliis ceperunt, eosque quatuor captivos habuerunt, et in his verbis nostris audientes rumorem in Villa, dubitaverunt ulterius contra istos procedere, putantes, nos erimus conflicti, si majorem discessionem incipimus contra istos, quia major pars gentium est in villa; et nisi hoc fuisset, multos ex ipsis de Fana lesisset, et sic ipsi de Fana viriliter et cum tristitia recesserunt a nobis. Nostri vero venientes in villa invenerunt Petrum Pilonum contestabilem Sociorum XXV in Basthia bastita positum contra nos de Mariaco ad nostram lesionem; hominem fortem, intimidum, et audacem, qui cum suis gentibus villicis stantibus in ipsa bastita et aliis contra nos ab alio latere versus occidentem insultum dederat; et nostri cum ipsis mixti erant, et supervenientibus nostris, quia foras extiterant, potenter contra istos de bastita bellum acerrimum inceptum est. Tamen ipsi de bastita dare terga nostris coacti sunt, et praecertim tam ex vulnere gravi facto uni Contestabili ex suis et ex aliis pluribus de suis laesi sunt, aliqui cum telis, aliqui cum lapidibus. Qui sicut fecerant illae gentes de Fana, verecundanter a nobis recesserunt: ex nostris vero nullus gratia Domini lesus est. Ipsi vero cum fuerunt in eorum bastita, post pusillum ipse probus eorum socius mortis transitum consummavit, et ex ipsis multi reperti sunt vulnerati; et saepissime nostri euntes ad Bastitam contra ipsas gentes quae ibi stabant, saepissime per nostros ledebantur, et ex ipsis

capti ducebantur in Maniaco, et de ipsis animalibus multa dicebantur in Maniaco. Sed redeundo ad primum, illico in recessu Dni Nicolai, et ejus gentium de Fana certi ex nostris sociis in suo recessu de Maniaco se in duabus partibus dividentes invenere in

Rinedi Villa Rinedi; et subito ipsam cremaverunt in ea hora, in qua D. Nicolaus arma exuebat, et statim altera pars similiter villam Urnesii invadentes, et talem lucem ipsi fecerunt taliter quod ad deponenda ejs arma ipse cum tota familia visum habere potuit satis lucidum et splendidum. Quod videns D. Nicolaus fremuit, inter se dicens: Illi de Maniaco non multum supersedebunt in faciendo eorum vindictam de offensa eis facta; et non solum ipse, sed et omnes rustici ejus pavidi facti sunt. Et videntibus nostris fore in guerra cum ipsis de Fana, qui nos de Maniaco pro nihilo habebant, et nos reputabant pavidos contra ipsos fore, putantes nos statim facere declinare parti ipsorum. Quilibet de nostris animum ferventem assumentes et lætabundum contra ipsos de Fana et gentes ipsorum, et ad eorum destructionem invigilantes, potenter intraverunt ipsam villam Fanæ ad visitationem iniqui consultoris Dni

pag. 49. Christophori abbatis assidue invigilantis penes ipsum Nicolaum et gentes ipsius, et qui ut nobis ostensum fuit ignem in Castagneto majori de nocte imposuerat pro læsione nostra, quia aliter non poterat nos plus offendere, ejus et caeterorum domos de Fana circa ipsam Abbãm et ultra totaliter cremaverunt sine aliquo obstaculo alicujus personæ de suis, ipsamque Abbãm taliter fumigantes, et liquore thuris non imposito nec mirrae; tamen fumus non solum ad caelum coram Deo ascendens, verum et se per terram extendens, ex ipsius odore multi laetanter sumpserunt. Altera autem die nostri prædicti modum imponentes inter seipsos ad offensionem prædictorum nostrorum inimicorum, ut decet in talibus bonos homines, vel ad castellum Micæ euntes, ibi plura animalia derobaverunt, et unam pulchram mulam Presbyteri Blasii, et certos de Fana captivaverunt, quos

secum duxerunt cum ipsis animalibus; et a Castello ipso inferius
villam integraliter cremaverunt, contra quos pavidi facti ipsi de Fana,
nullus se contra nostros se extendere ausus fuit, et sic secum nostri de Maniaco
oneraverunt de Masseritia ipsorum per canipas, quia sufficienter reperiebant
in eis, et domum lepanter venerunt. Uno altero die nostri intraverunt montes,
Aunedum sentientes ipsos de Fana cum eorum gentibus prope Aunedum, et domum
ibidem pro fagno ivisse, qui dum se nostri in nemore in arerumateo con-
tra predictos posuissent, et illi de Fana sed non omnes foeno equos et
s.as oneravissent, nostri ex nimia ardoris voluntate impetum contra predictos
facientes; et insultum nimis subitum et ante debitam horam quod ex ipsis
ceperunt XIII. cum equis. Reliqui vero ex ipsis insultum facientes ac cla-
morem suorum audientes, relictis somis et foeno et fascibus foeni, ac
aliqui relictis equis ibidem, velociter ex equis descendentes fugam
per nemora et colles capientes, tali timore inducti quod non auden-
tes ad subsidium suorum concurrere, imo nec retrospicere ausi sunt, qui
eos persequebantur; et sicut fugam arripere timore nimio induti sunt
inimici nostri versus Fanam, dicentes: omnes colles esse munitos genti-
bus infinitis, et copiosa inimicorum multitudo nos est persecuta usque
ad villam, ubi eorum multitudo major erat, quam nostrarum eos invaden-
tium; et ut dicebatur, si ex nostris XX cum clamore de supra villam
Fanae ivissent, vix aliquis extra ipsam villam qui non fuissent inclusi
in fortilicio, non cepissent fugam, in tanto timore fuerunt induti; et
sic nostri domum suam lepanter cum triumpho felici et victoria re-
versi sunt, ducentes secum captivos vicinos de Fana et equos a
quibus taleam bonam habuerunt. Post haec vero in brevi tempore
ipse D. Nicolaus suorum vicinorum ultionem anhelans facere,
fulcimentum magnum fecit et apparatum peditum et equitum, et
venit in burgo Maniaci usque ad domum Bartholomaei barbitonsoris,
contra quem nostri audaces socii et vicini animose et cum gravi im-
petu ipsos invadentes, balisterii sagittantes cum arcubus sagittas poten-
ter, et lapides ejicientes, ipsos terga dare coacti sunt, et tanta erat
eorum multitudo quod D. Nicolaus, qui primus erat ad insultum,

passi destructionem. Sed inimici tamen nobis de animalibus pauca receperunt ac de viciniis similiter per inimicos multum fuissemus insultati; et saepe, paucas tamen taleas a nostris habuerunt. Sed nos destruximus circa XII. villas, et a multis hominibus et personis taleas Nos de Maniaco saepissime habuimus. Et in ipsa guerra per nostros bonos Dños et vicinos fideles, et voluntati eorum Dominorum semper constantes, et numquam discrepantes, Dñi Gusinus et Odoricus fratres multum se in dicta guerra exercuerunt, familiares bonos retinentes, magnasque expensas passi sunt, et a suis viciniis multi amati, et dilecti, et honorati, et ipsi multum honorabant populum. D. Bt.s bellicose se habuit in ipsa guerra post sui adventum de Comitatu Tyrolis, se multum exercens in armis, et hortans socios, ac inducens ipsos ad nocumenta inimicorum, et de persona valens, fortis et audax, non magnae staturae, homo dilectus per socios fortissime. D. Gabanus filius D. Baldassaris juvenis longae staturae aetatis decem et octo annorum voluntarie se ostendens contra inimicos, tamen non permissus foras per suos praedictos consanguineos exire, hortando juvenes ad pugnam contra inimicos.

\+ Olvradinus q. ℞ Bthei usque ad bivium exiens, vel saepissime ac portam stans habuit filium ejus Brandelisius nomine, qui libenter contra inimicos cum balestra sua se viriliter extendebat, multum fuit ipse Olvradinus ad partem Butinonum provisus.

\+ Girardus frater Olvradini portans arcum unum continue cum una Corgera mulbum vexabat angonia usque ad plateam vel ultra, earum inimicorum vestigia consequens fidus homo. pag.+ 52.

Victor q. D. Orsualdi ferens balestram bonam, eamque bene sciens exercere, ferocissime et saepissime inimicos laedens, pulcher juvenis annorum XXIIII. amatus per populum.

\+ Jutt.us q. ℞ Nicolai, habens provisionem a Dño Paduae, numquam praesumpsit arma induere contra inimicos Dñi quia gentes Dñi Paduae, stantes in Lauraya venerunt combustum Villam Maniaci. Ipse, nec Gabanus ejus frater cum eorum viciniis contra inimicos nullam fecerunt defensionem; et odio erant toti populo, quia animum eorum declinabant

+ ad Dnum Paduç. Ivere congregatis omnibus vicinis bonis una nocte in unum
coram D. Guçino, quia ℞ Bilheus erat tunc temporis super Comitatu Tyrolis,
et D. Galvanus cum patre in Urno: Habuerunt dicti vicini dicere: nos senti-
mus de veritate, et nobis relatum est, quod istae gentes Dni Paduç stantes in
Tenuraya tractatum habent cum Tutto, quia eis promisit dare istud castrum
unde nos debemus taliter de eo providere, quod habeamus pacem ab eo, et
non stemus in tali custodia, quia inter nos oẽs alios sumus unanimes: et haec
verba erant de nocte super palatio Dni Guçini et fratrum, et nos decem
socios habebamus extra portas castri omni nocte pro tutiori custodia, et quod
irent circa castrum, et loquentibus contra Tuttum in iis verbis unus de
decem custodibus de foris supervenit festinanter dicens: Domine et vicini
+ vidimus de praesenti in campo D. Paduç signa facta elevando et declinan-
do, et vidimus in domo Tutti eis [illegible] ad ejus fenestram versus rivum
fontis. Ita ℞ dubitamus, quae signa sint ista, et nobis monstramus. Tunc vi-
cini una voce dixerunt, eamus ad domum ipsorum, et ipsos tanquam pro-
ditores incidamus; et nos stemus in his verbis. Et ipsis euntibus, ego Joannes
+ sic Aylini ob honorem filiorum dim Dni mei praedicti Dni Nebili habui
dicere: O Vicini consulo, quod tali modo non procedatur, ne discordia in-
ter nos oriri videatur, quia habemus aemulos vicinos. sed ponatur per-
+ Poyson sona cum decem bonis personis super turri portae, et nos omnes stemus
in bona custodia in muris, et simus constantes ad nostram defensionem,
ne ad manus inimicorum perveniamus: et ordo detur inter nos de prae-
senti, ut si de mane inimici contra nos veniant, quod sint deputati
aliqui, qui illico vadant ad istos proditores, ipsosque capiant, et capti-
vos retineant penes se. Gratia Domini sumus bene sufficientes ad
defensionem hujus loci. Tunc inquiremus ab istis cum tortura, et
talia poterimus ab eis habere, propter quae cum sententia punientur
et corrigentur: et isto modo nullus contra nos poterit dicere, quod
male et voluntarie fecerimus; et sic omnes contenti de verbo per me
allocuto, quieverunt ab eorum voluntate, et ordo dictus de praesenti
positus fuit, et sic de mane ipsae gentes non venerunt, et de
suspicationibus ipsorum fratrum multa possent scribi de veritate,

non valens acies suorum pertransire sicut libenter conabantur facere, tunc nostri ad tergum ipsius IIII.or erant ipsum pungentes, et ab equo eum vivum ejicere satagentes cum eorum lanceis longis, et jam caput ipsius equi collum tangebat. Interim unus ex suis sub lanceis praedictis, et post ipsius cum equo ad terram cecidit, propterquod ipsi quatuor, relicto ipso D. Nicolao cum lanceis, quisque ipsorum equum ipsum cupiens capere, et ceperunt. Itaque percussus fuit honestus et fortis vir Guidottus de Fontanellis cum toclo uno, et mortuus fuit; et ex aliis multi devastati, et percussi, et equi interfecti et percussi multi fuerunt; itaquod tota via erat madida sanguine multo et vero nullus de nostris damnum aliquod passus est. Ipso die de ipsis in Valvasono, et alibi multi vulnerati sunt. Et illo die Candussius q. Federici tesii sua lancea de manu foris jactavit ipsis D. Nicolao, et quod eum non punxit; quia si tetigisset, procul dubio morti subiissat. Et illo die bene vidit, et cognovit ipse D. Nicolaus suam et suorum potentiam contra nos de Maniaco nihil praevalere. Ipsoque tumultu sic facto dictae gentes inimicorum se in Utino congregaverunt ad bivium calcinae prope
Aulianis
fabricam, et steterunt per spatium magnum, et nostri in burgo eos putantes redire praestolabantur, et laetabantur de reditu ipsorum, cognoscentes eos factos fore timidos; putantes ex ipsis et equis, equorum partem habuisse bonam, et sic dictae gentes facto eorum consilio recesserunt verecundose et sine lucro. Altero autem die dum ipsi de Fana cum scorta, seu in custodia ipsorum multi pedites fanae stantes circa Albam et Ajuum qui est ibi ultra, ex nostris cucurrerunt forte in equis X. contra ipsos, qui in numero ultra quam LX. erant inter stipendarios et operarios vites putantes; nostri vero pedites ipsos sequebantur nostros equites. Ipsi vero de Fana audito nostrorum equitum cursorum adventu, ex nimio timore inducti, qui in arboribus erant, se ex ipsis eruare permittentes, saltantes paladas, foveas et clusas, non dubitantes in spinis cadere, nec se pungere. Stipendiarii nostros non offendentes, nec arma sua ceperunt in manibus; tam cito fuerunt nostri contra eos et dicebant nostris, sumus stipendiarii, currite contra illos rusticos, a quibus taleam habebitis; eosque eis ostendendo cum digitis; et

pag. 50.

sic pedites nostri supervenientes, ex ipsis de Fanna quamplures ceperunt, et euntes per canizzas sine obstaculo alicujus, se onerantes rebus et masseritiis, et secum vasa, arcas, et brentas ducentes Maniacum cum captivis laetanter venerunt. Et ipsi de Fanna tam pavidi facti sunt contra nostros quod unus nomine Guilla de Cadubrio, qui omni die, et si non omni die, saepe tamen ducens quandoque puerum unum aetatis annorum XIIII vel XV. ibat ad Albam, vel in turri, et trahendo per terram ante se usque Maniacum, modo vasa, modo brentas ducebat; et multotiens solus tantum tamen ibat, et ducebat secum vasa duo saepe trahens per grados modo unum, postmodum redibat pro altero, et per istum modum pro sol. 24. vel XXVIII. dabat vas unum capax, urnas V. vel VI. vel unam magnam brentam pro sol. 32. et isto modo multos replevit de brentis et vasibus, et multa vasa et brentas secum dux. Quod videntibus ipsis de Fanna, qui in collibus stabant, ex ipsis nullus contra eum venire ausus est. Et vere quae, et quanta nostri De Maniaco contra ipsos fecerunt, et in eorum fortiliciis et super montibus ipsorum, ipsos captivando, animalia recipiendo, omnia posse rescribere; qui non vidisset, credere non posset, et longum quidem esset omnia posse rescribere. Et de iis quae eis per nos de Maniaco fiebant, hoies Meduni fortissime laetabantur, quia cum contra ipsos de Meduno procedebamus, dicti de Fanna de ipsis multum truffabantur, dicentes: si isti de Maniaco nobiscum guerram facerent, aliter contra ipsos procederent. Itaque ipsi de Meduno multum laeti erant de nostro triumpho contra praedictos de Fanna. Uno autem die ipse D. Nicolaus suos pedites nº centum misit Maniacum versus Colveram, ut nostri nº XX. et minus qui fuerant ad Molendinum Nicolussii contra DIII, in custodia suorum vicinorum, qui masinabant auditis custodibus turris et portae castri et campanae sonantis, audaci animo contra istos venientes; et fuerunt audacter ad manus, unus contra alium in stretta post domum Pauli q. Rainardi. Ubi nostri viriliter irruentes contra illos, eosque acerrime ducentes, Maroldum ceperunt q. Fornerii de Fanna. Ipsos de Fanna terga ipsis dare mirabiliter coegerunt, et eos retrocedere fecerunt, et putantibus nostris victoriam ipsos

posse contra ipsos de Fanna obtinere; tunc ipse D. Nicolaus superve-
nians cum LX. equis in spatulis nostrorum, isti nostri se reducentes in
lenta mei Joannis not. Anglini post domum filiorum olim Petri agathe,
NB ibi quidam nomine Jangilus de Bavaria familiaris Dnorum Gucini et
fratrum, honestum juvenem XXIIII. annorum statura parva bellicus ju-
venis et qui multa fecerat contra adversarios nostros, partem suam mira-
biliter exercendo, fuit per quemdam Ungarum captus, quem cum vidit
D. Nicolaus, ipsum violenter ei recepit de manibus suis, eumque
fecit exuere diploydem, panzeriam, et quaslibet alia arma, ipsumque
dedit in manibus virorum servitorum Joannis q. Galani, Petri filii for-
nerii, et magni q. Hendriguccii de Fanna, ipsumque sub camisia exuta
sic nequiter a suis jussit ibidem interfici: et sic per ipsos factum fuit. Et
quidam Bthenus nomine juvenis annorum XX ipso die per suos fuit inter-
factus; et hoc factum est eis sine honore, quia et istum sar.^m noluerunt re-
cipere, cum se ipsis reddidit; et putans sibi et suis famam debere de
verecundiis habitis per nos de Maniaco, ideo interfecti fuerunt, sed [et de] suis per
nostros mortuus fuit Mazola; et si nostri voluissent de suis tam [vilibus] viriliter
interfecisse, saepius facere poterant. Nostri ascenderunt uno in eorum colle
de regula, ibi boves plures conduxerunt Maniacum de Trammenis. Nostri
intraverunt in eorum montibus et villis, et ex ipsis carceratos duxerunt.
Adveniente vero tempore messis Dni de Spegimbergo oes eorum segetes
recollegerunt, et nos a parte nostra. Itaque nequitia ipsorum per nos de
Maniaco, et per partem nostram valde fuit correcta; et quamquam
duobus annis pacifice et quiete steterint; tamen postquam guerram
habere voluit cum parte nostra, non minus damnum passus est, quam
q ad principium guerrae intraverunt, et ubi fuerat reputatus sapiens,
pag. 51. sic postmodum fuit reputatus insipiens, eoquia non sapienter stetit
quietus de bastita Montis-regalis. Multa possent dici, quae inter ipsos
et nos occurrerunt. Tn multoties eos nostri juvenes Dni, vid. Bth.^s
Galvanus, Gucinus, Od.^s fratres, et Victor q. D. Osualdi cum amicis suo-
rum fidelium vicinorum contra ipsos in dicta Bastita existentes, et ad
derobationes eorum animalium, captiones hoim, et alia ut in guerris fit

ut fieri solet; et finaliter voluntarie dicti villici se dederunt in manibus dicti D. Gucini, quod si non fecissent, eumque in eorum auxilium non elegissent, ordo datus erat reijcere ipsis oia eorum Blada, et cum gentes partis nostrae venissent super campis cum+ recipiendi eis Blada eorum, illo die praedenti dicti villici se dicto D. Gucino reddiderunt, et in eorum Dnum, et Capm elegerunt, propterquod ipse exivit de Bastita predicta, et ivit ad Capm gentium partis nostrae, rogans ut ipsos non deberent damnificare quia fortilicium in se habebat, et ei sacramentum fecerunt oes fideles partis nostrae: et ipsi eidem et iis dictis dictae gentes nostrae partis inde recedentes nullum damnum eis fecerunt.

+ sic forte animo

H Item in anno 1386 castrum Maniaci die sic mens. sic combustum est per uxorem Morassii de Roga, quia totus populus Maniaci, et Mariaci L+icuri erant in eo inclusi propter guerram. Itaquod ipsa die praedicta faciens torsas et Calsonos suis compatribus, ut iniquus modus est in contrata, qz non obstante quod sibi fuit inhibitum et mandatum, ne ignem ibi facere deberet super suo Stare sub tecto: habensque fascem foeni unum ignis intrans in foeno in tecto domus, non posuit se ad extinguendum faum accensum, sed subito ad fugam: et sic in momento totum castrum accensum est, et in parva hora combustum. Et mulier ipsa cum Viro fugam ceperunt in fanna: ibique stant, nec postmodum ausi fuerunt venisse in Maniaco ex gravi perditione nostra, et bonorum hoium et personarum combustae sunt VIIII. Canipae cum Somasis, et super Somasis hoies non habentes canippas in castro posuerunt eorum arcas, Blada in eis, carnes, pannos, massaricias: et certi prope murum castri fecerunt canippas, in quibus habitabant, eorum bona in eis retinentes, quae oia combusta sunt; et nisi fuisset ignis de guerra, quae duravit annis quatuor, vel nos de Maniaco penitus nihil curabamus; eramus bene fulciti victualibus annis V. pro defensione loci, propterea potenter servavimus nostram promissionem et fidem datam parti nostrae usque in fine, quod citra Tulmentum nullus fuit, nec tanta discrimina toleravit, preterquam locus Cordovati. Et post combustionem loci supervenit pestis inter animalia, quae moriebantur, taliter quod si unus decem habuisset vix una ei remanebat: et iis duabus de causis fuimus

quas taceo in Scriptura mea, quia sufficit quod predixi, quod numquam contra inimicos se cum eorum viciniis exposuerunt ad defencionem nostram nisi semel ipse Tuttus ad equum ascendit die qua Nicolaus Caval et quidam alter fecerunt per nos capti per nostros, et nisi fuisset Candusius q. Pederici, ipse Tuttus fuisset ipso die per inimicos captus. Ascendit equum die illa in qua Bts q. Leonardi fuit captus, et hoc quia clare in ejus vultu saepius dicebatur, quod parte Dni Paduae contra suos vicinos maligne tenebat, et multa mala verba ei saepius objicabantur, quibus contrarium dicere non est ausus. Et inter vicinos de viciniis ad villam stantibus magna et perfecta constantia dilectionis et fidelitatis regnavit. Ita quod de nullo dici potuit oppositum. Ego enim Joannes Aylini nolo dicta, gesta, et operata per me in guerra scribere, quia facerem contra mandatum Sapientissimi Catonis dicentis: nec te collaudes, nec te culpaveris ipse. Tamen aliqua et minima tangam, quia per nobiles et vicinos fui deputatus provisor cum meis affinibus [illegible] CL. Feci fieri super portam inferiorem defencionem bonam, quia nulla ibi erat super olivariis, aliam prope domum Oliuradini, unam inter Ecclesiam S. Jacobi et domum quae est ibi prope pro balistamento, unum mantellum ubi de collegiisto nostri in castro balistarent. Portas inferiores castri novas fieri feci. In Sacillo serram magnam fieri feci, sub olivariis duas offensibiles postas inimicis super porta [illegible], super rivo et alibi spinatas, et die noctuque vigilando pro sustentatione nostra litteras infinitas scribendo, cum [illegible] cum arcu vel ballista in villa tamen cum viciniis meis eundo, arma mea, scuta, panesios concedendo non habentibus, vicinos contra inimicos ad eorum nocumentum inducendo, et Antonius nepos meus cum sua [illegible] iuveni aetatis XIIII annorum in principio guerrae voluntarie se exercendo ultra suum debitum, et contra meum velle propter ipsius iuventutem, voluntarie contra inimicos se cum viciniis miscendo.

affinibus

pag. 515

1388. ~~Anno~~ In 1388 die XXVII [illegible] R[illegible] in X° Patr et Dni [illegible]

C (2)

Copia d'alcuni avvenimenti seguiti nella Patria del Friuli sotto il Patriarcato di Giovanni di Moravia Patriarca d'Aquileia, raccolti da Giovanni d'Albino di Maniaco Nod.o, che visse à quel tempo, et indi dalle note dello stesso trascritti da Antonio Bellone Nod.o Collegiato di questa Città di Udene, ut infra

In Millesimo trecentesimo octuagesimo octavo, die vigesima septima Novembris Reverendissimus in Christo Pater, et D.nus D.nus Joañes Marchio Moraviæ electus fuit, et provocatus in Pat.ham Sanctæ Aquileien. Eccl.æ, de cuius provocatione pars Utini libentissimè audivit, et ex lætitia magna facti sunt per eos, et parte ipsorum magni pagnardi in Civitate die, noctuq., inter omnes Cives cum igne cum Astiludio, magnum gaudium putantes fore exempti de tanto dolore, et tristitia habita, et habitura; quia in hyeme D.nus Paduæ multum se fulciebat volens recuperare partem, quam non poterat vicisse, et infinitos Lapides Bombardarum fieri fecerat, et conduci in Buiaro in magno numero de diversis maneriebus Vid.t de grossis, et parvis, qui hodie ibi sunt

Utinenses vero sæpissime Nuncios, et Ambasciatores ipsorum sæpius, et sæpissimè ad ipsum D.num Pat.ham miserunt, ut celeriter ad eius Pat.hatum venire deberet in eorum, et totius Patriæ succursum, dubitantes D.num Paduæ venire in fatura estate contra Patriam, quæ totaliter erat depauperata, et pro Nuncijs sæpius missis dicti Utinenses expenderunt ultra mille ducatos, quia de melioribus eorum Civibus miserunt, quibus mandatum fecerunt, ut nullo modo redirent sine D.no Pat.ha, qui ibi moram traxerunt ultra quatuor

menses ipsius aduentum expectando, et sic finaliter ipse Dnus noster Dnus Patha per totam illam estatem non uenit.

Interim uero succurente Gloriosissima Virgine Maria Domina, et Aduocata omnium in ea sperantium, sub cuius alis ista Sancta Aquilegen. Ecclesia defensatur, qd Mag.cus et Ex.mus Dnus Dnus Comes Virtutum, qui confederatus extiterat cum Dno Francisco de Carraria, sentiens ipse Dnus Comes ipsum Dnum Padue iniquos tractatus, et prauam eius uoluntatem, contra eum tractari per eumdem, eidem Dno Francisco suas Literas diffidationis misit, et scripsit in hac forma, quarum tenor talis est.

Fallimini Mag.ce Vir, si que in depressionem nostri Status non in Italia solum, sed in Germania, et Gallia pluribus iam mensibus, non uno tantum, sed pluribus diuersis, callidis, et exquisitis modis accuratissime procurastis, nec minus si que in lesionem nostri honoris protulistis imprudenter conuicia ad nostram non creditis notitiam peruenisse. Sensimus quidem, et si nõ omnia de pluribus tamen horrenda, et execranda nimis, que nisi manu palpassemus, necdum per Vos fieri, uel proferri debere, uerum nec excogitari debuisse minime putassemus, cum talia sine qualia hostis in hostem non nisi insupportabilis lacessitus iniurijs moliri, seu meditari deberet. Nos autem quales iniurias, uel offensas Vobis intulerimus ingnoramus, nisi quod labentem corruentemque in precipitium statum uestrum tempore illo, quo cum Dno Antonio de la Scala concurrebatis acerimo bello, dum prorsus omni spe alia destitutus, ruinam uestram apertis oculis cernebatis, seruasse, protexisse, et

imultiplisui

multiplici fauore querre dicimus sublenasse, uestras offensas, et iniurias uendicando. Satis mag.ce Vir nec nos ignoramus quot quot, et qualia inter Nos, et Vos agitata fuerint ipsis temporibus retroactis, que sub tam breuiloquio constringi nō possent, cum prolixa scriptura, q̄d non res agitat reddere, in hoc reseruatis reliquis suo Loco, et tempore concludendi in breuitate duximus, q̄d tutius arbitramur, apertum, et publicum, quam simulatū, et insidiosum sub amici nomine hostem habere, et patentem guerram preferre paci ficte, et simulate, nec aliud quam dolos, fraudes, uim, et insidias pariture.

Proinde bellum Vobis ipsa die 30 huius mensis Ianij per presentes indicimus sperantes in Deo, et concurrente ad hoc Illustri Ducali Dominio Venetiarum, cum quibus nuper confederati sumus, contra insperatā, et indebitā ingratitudinem uestram iustitie fauorem, nostrorū fauebit, et clamantiū ad celum oppressorum Subditorum uestrorum, quibus nō compati certe non possumus, uoces exaudiet. Datum &

Verum est tamen q̄d prescripta litera diffidationis scripta fuit in, 1388. et ante presentationem ipsius idem Dn̄us Comes Virtutū Dn̄us Mediolani confederatus erat cum Ducali Dominio Venetiarum, qui Veneti iam ad principium nostre querre confederati erant cum Utinensibus, et eorū Colligatis, et Nos de Maniaco cum ipsis, et ante quam Confederationem fecerunt cum ipso Dn̄o Comite Virtutum, fecerunt cum certis pactis pro Utinen, et eorum Colligatis, sicut inferius in tenore literarū ipsarū Utinen, missarū inferius describitur in fine.

Post ipsius vero diffidationis terminum ipse D̃nus Comes Virtutum suas Gentes misit contra ipsius D̃ni Paduę potentiam. Tunc dimiso D̃no Francisco Novello eius filio in Civitate Paduę, idem D. D. Franciscus senior ivit in Tervisio, ibique moram ducens, et subveniente Virgine Maria, D̃no Comiti prędicto, qui bonũ animum habebat Ecclię Aquileien. et habuit, quę per potentiam ipsius D̃ni Paduę fuerat destructa, derobata, et dispoliata; et monumenta Dominorũ Patharum pręteritorum Pastorum ipsius benedictę Ecclię, suffragio ipsius D̃nę nostrę gratiosissimę, quę non relinquit sperantes in ea miraculum ob . . . . . ipsius D̃ni Paduę in brevi sermone concludens: Paduã cum suis Terris, Castris, Oppidis, Fortalitijs, Villis, et Jurisdictionibus perdidit, ac etiam Tervisium similiter cum suis Castris, et Fortalitijs perdidit de mense 8bris die . . Ibi post . . . .

Et nota quod ipse D̃nus Franciscus recepta ei . Civitate Tervisij per Cives Terrę stipendiarij se cum ipso D̃no introduxerunt in Castro, quod est in Civitate Tervisij, et Cives fecerunt nomine Ducalis Dominij; ipse vero in contemptum Venetorum dedit ipsum Castrum cum omnibus alijs Castris, et Fortalitijs D̃no Comiti, et posuit se gratię D̃ni Comitis, et eo modo eius filius D̃nus Franciscus Novellus se reddidit gratię D̃ni Comitis, quos duci fecit in sua Civitate, quę nominatur Comum pulchra Civitas de super Mediolanum, quos in eadem Civitate captivatos retinuit, et de suis carceribus exivit ipse D̃nus Franciscus Novellus, qui postmodum Paduã recepit in, 1390, in fine Junij.

Sed

Sed redeundo ad Dnum nostrum Revmum D. Joanem Patham predictum, misit in Patria Fori Julij de mense Maij quemdam suum militem Magnificum virum, magnum hominem stature in etate bene annorum, 60, in suum Mareschalcum, et applicuit in Glemonam, et noluit intrare Utinum nec aliam Terram Prie, ibique moram trahens habitavit usque ad dicti Dni Pathe adventum. Cui Dno Mareschalcio nomine Dnus Nicolaus de Buch Bohemus nomine ipsius Domini Pathe, ipse Dnus Padue dari fecit omnia Fortilitia, que recuperaverat in Foro Julij, et in se habebat, in quibus suos posuit, suos Capitaneos, et Officiales; et in Savorgnanum intravit Franciscus Naninguerre de Civitate Austria, dicens illum Locum suum esse, et fuisse suorum antecessorum

Dnus Patha male informatus contra Utinenses, et specialiter contra Dnum Fredericum militem de Savorgnano partem Civitatensium cepit. Finaliter venit in Utino, et ostendit se velle Consilium Utini transmutare, et sic fecit, et deputavit quosdam ribaldos artifices numero duodecim ad regimen Terre Utini.

Partes erant inter Cives Terre magne, unde ipsum Dnum Fredericum militem multum cepit odio. Hoc totum dicebatur facere inductu Dni Padue, qui nondum Terras perdiderat, et inductu Civitatensium.

Dna Elisabeth relicta olim Nob. D. Francisci Patris ipsius Dni Frederici eius noverca lamentabatur D. Pathe contra ipsum Dnum Federicum, ex quo ipse D. Federicus secessit in Castro suo Pinzani non audens in Utino moram ducere.

Dnā Elisabeth prędicta habebat in Curia D. Pathę quemdam Militem suum consanguineum una cum ea instantem Dnō Pathę. Eidem domino contra ipsum D. Federicum petebat, ipsa domina ipsi Dnō Federico tamquam heredi Dominorum Francisci, et Hectoris eius filiorum, et dicti olim Dni Francisci Militis patris dicti Dni Federici, partem eorum tangentem de hęreditate paterna dicti olim Dni Francisci eius viri.

Dnus Federicus videns Dnum Patham indignatum contra eum contentus erat, ut ipsa questio determinaretur per modum iudicij, et in terminis coram suo Vicario et in iudicio vel in Bononia, aut Parisio in puncto iuris; si in aliquo eidem teneretur secundum determinationem iudicij sui, vel sapientum sic facere non recusabat; contra quem Dnus Patha prędictus sepe in Terra Utini Arengum fieri fecit.

Finaliter uno die fecit capi quemdam Ciuem nomine Dechalamus de Andreottis de Utino hominem antiquum ętatis añorum ferè 70, qui semper amator, et defensator extiterat Domus Sauorgnanorum, nunc autem contrarius ipsius Dni Federici, qui quemdam nomine ..... suum inimicum interfecerat de Colloneriis super dominio Dominorum Ducum Austrię prope Villam Curię Naonis. Erant circumcirca 30 añi, de cuius obitu Litteras absolutionis habebat à Dnis Ducibus Austrię, à Dnis preteritis Pathis, et pacem cum eius inimicis.

His omnibus non obstantibus poni eum iussit in manibus nouorum Rectorum inquorum, inter quos erant Blasius Speronarius, et Cristophorus Minulinus

notarius

notarius inimici Dethalami, ipsumq; acerrimè tormentantes, ipsumq; Dethalamu̅ duci fecerunt subito ad iudicium in Platea Utini. Et crida facta fuit, ut in pęna ducatorum ducentorum nullus sua uerba facere ausus esset. Et D̅no stante ad fęnestras Castri gentes suę in Platea armatę, Martinus Thomasini sententiam protulit contra eum debere decapitari. Sed Nicolaus q.m Gabrielis sententiam protulit, quod nec eum condemnabat, nec eu̅ absoluebat.

Ipse uero Dethalamus propter torturam sibi data̅ n̅o poterat pede stare, sed portabatur super una Cathedra, ibiq; stans nullus ausus fuit sua̅ uerbum fecisse, sed ipse solus uix loqui potens ex nimia tortura petebat, et requirebat sua iura absolutionis audiri debere, nihilum ei ualebat iura eius, nec ualuerunt, quia portatus super cathedra, illico fuit decapitatus, qui si stetisset in dilectione ipsius D̅ni Federici, non sic factum foret de eo, imo factus erat de familia dicti D̅ni Pathę duobus diebus ante habens eius litera̅ familiaritatis, et detruncato ei capite ultra horam stetit in capsa, quare D̅nus Patha habere uoluit ab eodem pro incertis libras mille solidoru̅, quos habuit.

Post hęc dum D̅nus Patha esset in cęnis misit in Ciuitate̅ Utini pro quoda̅ Aduocato diuite nomine Nicolaus Manini, qui totus erat intimus amicus, seruitor, et dilectus D̅ni Federici, qui subito ascendens Castrum iuit ad presentiam ipsius Domini, et sic iussit retineri usquequo cęnasset.

Exiuit unus, et uenit in plateam dicens populo: Nicolaus Manini retentus est per D̅num carceratus. Hoc audito totus populus ascendens Castrum

petierunt Nicolaum eorum vicinum sibi dari, pro quo securitatem facere intendentes, si quid fecerat quod ipsum cum terminis ducere deberet, quia nō erat usus Dominorum pretecritorum sic Cives capere, et quod nolebant hoc eis inovari, visoq; furore Civium Dominus ipsū Nicolaum eis dedit, et subito de Terra recessit cum quatuor socijs furibunde, et cū iniquis verbis contra Cives, et ivit tunc in Suffumbergo.

Post hęc ira maior crevit inter ipsū, et Cives. Hinc sui rectores regebant, et Dnūs Federicus requisitus per populares venit in Utino, qui assumptus est per omnes Cives, ac si Deus venisset salvo quia aliqui tenentes partem Dni erant in Terra, et omnia ut apparuerunt describere longum esset.

Sed adveniente carnisprivio in domo D: Fedrici erat magnum solacium; Corizantes, et Juvenes Utini ordinaverunt astiludium in Terra Utini, et in ipsa Terra venerunt Seneš Dni Pathę Bohemus Miles consanguineus Dnę Elisabethę, Franciscus, et Andreas fratres filij Nassinguerrę de Civitate, Hendricus Bleon q:m Petri de Faganea tunc Marescalcus dicti Dni Pathę ob hoc ut dicebatur factus, et quidam Marcus de Faganea cum eorum famulis, ostendentes se causa festi, et astiludij venisse. Intraverunt ad choream in domo ipsius D: Fedrici, quos surgens à scamno lętanter suscepit, et in eorum recessu eos secum in cenis voluit stetisse, et eis honorem impendit, rogans, ut in crastino cum eo sint in prandio. Ipsi obtenta licentia recesserunt.

De mane

De mane uero die Lunę 15. Februarij ipse Dnus Federicus intrauit suam Capellam, et Missam audiuit, et cum eo erant solum de eius familia tres, et obtinebat familiam bonorum sociorum in aspectu, qui multum fuerunt tristes, et nondum à lecto surrexerant.

Et dicta die prędicti Jenek Miles Bohemus, Franciscus, et Andreas fratres cum uno altero per suum nuntium sentientes ipsum fore quasi solum in Ecclia, ac cum Hendrico, et Mario, et alijs familiaribus numero, 14, et non pluribus, ipsis ad eius Capellam uenientibus unus custos portę ipsius D. Fedrici nomine Paulus illico uidens istos sic uenire, festinanter iuit ad ipsum Dnum suum, et clausit hostium Capellę dicens. Dnē uelociter ueniunt uersus uos Familiares Dni Poetę, dubito qd nō ueniant in nocumento uestrę Personę. Cui Dnus Federicus respondens ~~ridens~~ dixit: aperi hostium, non dubito Familiam Dni mei, et confestim aperuit hostium.

Aperto hostio isti approximauerunt coram hostio, et D. Federicus erigens se, dicto Euangelio Sancti Ioanis ad aquam sanctam, quę est in medio Ecclię se signauit.

Istis intrantibus uidt. Franco, et Andrea fratribus Jenco, et duobus alijs, Miles non descendit, nec illi de Faganea, ipsi ante Ecclam cum balisteris extensis, et gladijs euaginatis stantes, et cum D. Federicus eos uidit, non dubitans eos ipsum lędere uelle, imo obuiam eis fuit, eleuans caputeum eos humiliter suscepit. Ipsi autem euaginatis gladijs

ipsum inter Templum, et Altare crudeliter, et proditorie eum ibi mortuum permiserunt.

Quidam nomine Deserens familiaris dicti Dni Federici nomine Deserens de Glemona fugam post Altare se abscondens rapuit. Quidam nomine Milunz audito clamore Ecclesiam cum isto ense velociter intrans contra istos, et isti contra eum, eius ensis fractus ad merlas, illico se, et ipsum percusserunt, qui quasi mortuus ad terram cadens ibi remansit, et nisi eius ensis fractus foret, aliquem, vel aliquos interemittet, sed tamen liberatus est à vulneribus sibi factis. Quo audito clamore vix ad equum ascendere potuerunt, et ob hoc istum percussum dimittentes ibi ipsum nõ interfecerunt. Et subito Miles equitavit ad domum Dnę Elisabethę secum duci faciens unum palafrenum, videns eam secum ducere extra Terram, et non inventa Dña domum, quia erat, et iverat ad Ecclesiam subito sequens predictos Malefactores portas Civitatis Utini exiverunt, et clamor maximus in populo intonuit, et factus est valde; Volentes aliqui portas claudere, sed exiverunt.

Tunc Populus subito fuit congregatus, et ceperunt Christophorū Misulini, et Platunium, ac ipsam Dominam Elisabetham, ipsam, et ipsos in furore populi, et super ipsa Platea Utini in instanti crudeliter sunt iugulati ob mortem ipsius Dni Federici.

Post hęc vero quidam notarius nomine Hieronimus de nece ipsius Dni Federici

consius

consius, et cusfratus in alto suspensus est per Rectores Utini. Et tunc Rectores ipsius Dñi ~~Pache~~ Joañis Pachę expulsi, et ~~expulsi~~ exclusi ab omni eorum regimine, Consiliarios, et Rectores inter se fecerunt.

Post hęc ℞ Nicolaus magri Gregorii, qui nominatus erat ℞ Nicolaus à Dominabus advocatus homo iniquus, qui ex nichilo factus erat ditissimus cum Dñis de Savorgnano, et in diem hodiernum bene amatus fuit, et tractatus per ipsum D. Federicum, tenens partem D. Pachę prędicti, lętusq; de nece pręd. olim D. Federici, per quendam Dominicum Ciabium Pelliparium prope Sanctum Lazarum Utini interfectus est.

Post hęc Martinus Thomasini partem ipsius Dñi tenens, et lętus de morte ipsius Dñi Federici uno die de mane in Terra Utini per Joañem de Andreottis fratrem dicti olim Dethalami decapitati, et per Petrum de Triesto, et per Piticum de Mōnō familiarem dicti olim D. Federici militis interfectus est. Haecq. Joañes Not. q.m Aylini de Maniaco.

Descriptus per Antonium Bellonum Notarium.

Contenta in 6 praecedentibus paginis, quae ut acta fuerunt suis temporibus scripta reliquit posteris Joannes q.m Aylini Not. Maniaci et postea de scriptis eiusdem exemplata fuere p. Antonium Bellonum Not.m Coll. Utinen. in quodam ipsius Quaterno exi- stente penes A. R. P. Agricolam Agricola Oratorii huius Civitatis de eodem Quaterno requisitus rescri- bere feci med. aliena manu et facta incon- tratione in testimonium subscripsi et signavi

(Locus Signi) Ego Antonius Martinelli P.V.A. Not. Collegii Utinen.

Utini die 4 May 1714. L.D.O.M.

6 c

A

Cronaca di Gio: Atilino di Maniaco: cioè il cominciam.to della med.ma sino a quelle parole: Forzay et qualcz.
copia ~~tratta~~ da quella di Camillo Manini ~~presso~~ (ch'è tra i Mss. del Fontanini)

di mano di Giangiuseppe Liruti

Dono del
conte Fabio Beretta.

Udine 16 apr. 1880

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33
Centimetres
Kodak Color Control Patches
© Kodak, 2007 TM: Kodak
Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black